

STECZKA

Redakcjô:

Dariusz Majkòwsczi

Jãzèkòwô kòrekta:

Eùgeniusz Prëczkòwsczi

Kòntakt:

*Sz. Straganiarskò 20-23
80-232 Gduńsk*

Wëdòwca:

*Ògłowi Zarząd Kaszëbskò-Pòmòrszczégò
Zrzeszeniégò*

Redakcjô zastrzégô so prawò
do skrócënkù i òbròbianiégò
nadesłónëch tekstów

Wëdanié ùdëtkòwioné bez Minystra
Bënowëch Sprów i Administracje

Ministerstwo
Spraw Wewnëtrznych
i Administracji

Spisënk zamkłoscë

2. Wiérztë

Hana Makùrôt-Snuzëk

4. Felietónowé wiérztë

Tomòsz Fópka

6. Òdjimczy słowã

Tomòsz Fópka

10. Wiérztë

Klebbów Matis

11. Teskniączka

Sylwiô Napiątk-Amielańczik

12. Nowé himnë kaszëbszczé

jd

14. Kartëszczé nótë (na 100 lat)

Karolëna Serkòwskò-Secechòwskò

16. Mariô błądzy w lese

Mateùsz Szuba

17. Włosë

Aleksandra Majkòwskò

21. W gòdkach rządzą białczy

dm

23. Jò jem stądka

Aleksandra Dzäcelskò-Jasnoch

25. Kwëstiô przeżëcò

Adóm Hébel

29. Kwasné gùrczi

Dark Majkòwsczi

36. Książka bez òbròzków

Justina Pranszke

Darmòk dodòwk do miesãcznika
„Pòmëraniô”
(wëchòdò co trzë miesãce)

„Kaszëbskô lëteratura je mòcną znanką juwernotë Kaszëbów. Mòżlëwòta pisaniô w kaszëbsczim jãzëkù, wësłòwianiô swòji emòcje, ale i spòlëznowëch mitów, to wiòlgô sprawa, ò jaką lëteracë z Kaszëb wcyg mielë starã” – tak zaczinają swòjã ksążkã *Kaszëbskô lëteratura. Wëzdrzënë* Adela Kùik-Kalinowskô i Daniël Kalinowsczi.

Ten numr „Stegnë” je pòstãpnym krokã w ti wielepòkòleniowi lëteracczi biôtce ò najã juwernotã. Młodi i përnã starszi ùtwòrcë piszą ò swòjich wseczëcach, codniowëch jiw-rach i redotach, a téz ò naji pòspólnej historii. Nòwòzniészé, że strzòdkã jich kòmunikacji z czëtińcamã òstówò kaszëbizna – to dówò nòdzejã na przinòdnã, a dzysdnia bédowóné w „Stegnë” tekstë sã mést ròczbã do czekawi intelektualny przigòdë na jesénné wieczorë, jaczé wnet sã zaczną.

Hana Makùrôt-Snuzëk

Wiérztë

Kòl jizbë insektów

Prowincjò ksążkòwëch mòłów.
Wëlãgtë wëfùlowiwają ceniã
skórë żëwëch i zamòrdowónëch
ksąg Mickiewicza, Słowacczégò, Bòga.
Grëbé mëslë tkóné miãsnia pamiãcë
jak drobnëchné żëjãtkã. Rozbiegają sã,
wëgrzebiwô sã z nich gnôtnik jãdra.
Kòtującë w strachù i cemnoscë,
bùdëją kòlumnë słowów, bë przeżerac
wnãtrznoscë starnów. Wëòbrazni dzëczé
gatënczi rodzoné na łówkach w cëni.
Czëto jak strënë wchòdò sã w ten òbròz.
W transcendencjã zbitą ze swiatã.
Niech sã stónie Hamlet! Niech wëbrzëmiã
chùrë Faùstowszczé! Gòdò sã:
Piszã, wiãc jò jem! I z kòżdã ksãgã
historiò dërch zaccinò sã òd nowa.
Nicht nie wié, jak sã nazéwò, wierã
równak wszëtcë bëtëją. W cëlu absorpcji
rozpisónëch – abò – szczëtiwónëch brzãtwów.
Ksążnice zakłòdò sã. Królestwa Òssolińszczich
szaf. Prowincje ksążkòwëch mòłów kòl jizbë
insektów, jizbë kwiatów i pòczëcò felënkù.
Czëtają nawetka ti, chtërny nie rozmiejã czëtac.
Pòza zasygã wëdolnégò czasu.
Pòza gruńtã bëcëznë – dësze wëfùlowiwò sã
ksãgama, chtërnëch ju nie dadzą radë pòtknac.

Credo Schopenhauera

Świat pòkrił sã mòjim wëòbrażenim.
 Czòrnò seriô. Móm spiérkã ò pògląd ò niegò
 w se. Niezadowòlony stòri. Ból i felënk
 blós. Nié leno w grobach bòdòjny miłotë.
 Kòzdi świat tonie we mie. Toczi sã bënë
 w sklepach. A rozsklepòwóny wali sã
 na sztëczy chleba miãsa miedła ceklëznë i cësżë.
 Partama téż dostawa. Świézë bezkòrzeniowé
 strachë kòl tëch ò pòczwòrnym kòrzeniu.
 Wszëtczë mają swój rëcht. Dostateczny.
 Widzã to. W kąpielëskach pùstczy proza
 bez zëcò zmògający sã ze swą cëniã
 świat òstòwò rozstrzélóny. Mknie w nicotã.
 Pòchòwóny w chroniczny bezradnosćë
 na ùl. Sw. Dëcha. Je zëc schiłk bezkùńca.
 A przemòga jegò wòlë nie je wòlã Òjca.
 Dekadenckã teòriã mãdrca. Nienasëcenim
 rëchli szpiegòwanim sztëcznëch rajów.
 W òbliczim tegò nawetk kùrë czë ptòchë z Ògrójca
 nie zdrzãcë na priz mùszã przeńc
 (chòcbë krótkò) przez Smierc w niepòkòju.
 To wòlò Òjca. Wòlã trzeba sã wëmieniwać.
 Panie, jak ptòch wòlny szpòs. I przemòc wòlny wòlë.

*Òbadwa wiérztë òstałë nòdgradzoné w latosym Òglowòpòlsczim Pòeticczim Kònkùrsu
 Jedny Wiérztë w Bëtowie*

Tómk Fópka

Felietónowé wiérztë

42

Mają gò ju žiwcã ùkòrunowóné -
Rozprówiają kòl krómù
Ò anielszim królu...

Kò to le niedòwno
Jezësa kòrunowelë...
To je ale co jinégò...

Ach, jaczi më swiatowi!
Ten nasz z tą swòją téż
Do Londona jachòt...

Ale co za òbleczenia
W tim Westminstrze mielë...
A Karólk ju mô swòje latka...

A ti dwaji sënowie, jo
Jeden lësy, jeden lësy
To z tą niebòszczką Dajaną...

A òn je z ną Kamilą zlazłi...
Co to za fóksë przë karéce!
W taczé to bë mòrgã miks zabrónowòt...

A nôrodu bëto zjachóné...
Òni gòdają: z britijszczégò dominium
Je to dze kòl Czczewa...?

*Chwaszczëno, 7 maja 2023 roku,
gòdz. 11.48 d.p.*

43

Kaszëbi nie brëkùją
Warszawsczi łasczi!
Głosnëch „dómë” dlò òka,
Za wëdzartë lëdzóm cësi kòta...

Nie trzeba kónrowaniò:
Jak žëc, co jesc a pic, czej chòrzec
Më to sami wiémë
Bez waji przepisów...

Rozmiejemë rakarzëc
Na trzë szëchtë,
Czedë państwòwi złòdzëj
Nie kradnie nóm dëtków...

Dòjta nama prosto
Bëc homo sapiensã w tim kraju
Bez pracharzeniò,
Prowadzeniò za rãkã jak dzezë...

A kùndama, zgniélcama
a nieòklëcznyma,
Më sami dómë
Co sã słëchò -
Sąsedzką wespółómózkã...

(...)

W całoscë wsadnijta
W swòje limùzynë
A wëkarujta sã na sygnale
Z naszi biédë...

*Gdiniò-Dąbrowa, 20 maja 2023 roku,
gòdz. 9.35 d.p.*

44

Jak dzäkòwac Wami, Nènkò,
Czedë prosto słów nie zbiégò
Za to bëcé ze mną wiedno,
Czedë dzało sã co złégò...?

Za tã łzã, co nierôz skropia
Rëklënë mi zemsczi stegnë
Żëczné słówò natëchstopach
Tej, czej bëło mie pòmògłë...

Rãkã, co mie dwiga w niebò,
Serce, co mie tula do nie
Òdpòcznieniô mòl pò biegu
Słodczé, kwasné i wãdzone...

Że to pùdze dobrze, wiarã
Nòdzejã na przinđnosc lepszą
Miłotë mòc w kilometkach
Reaktorë nie pòzmiescã...

Napiszã przed wstanim słuńca
„Dzãkùjã” a zwielniã w lopë,
Co do Mëmë swac bez kùńca
Bãdã pòcztą ekspresową 📧

*Chwaszczëno, 26 maja 2023 rokù,
gòdz. 4.43 d.p.*

47

Ò czim skòłą m'éwë z rena?
Ò pòlitice warszawsczi
Że cos rzekłë w tefatenach
Że w pùbliczny ba jinaczi...

W Redze żòłnërz zamòrdowòt
Swòjã córeczkã szesclatną
Nicht nie ùczuł trzòskù doma,
Czedë jã i psëskò zarznął...

Pòlicjancë z Wejerowa
Białkã na òstatnëch nogach
Zdążëlë dotranspòrtowac,
Cobë szczestlëwie ùrodza...

Òb czas do Stëpska jachaniô
Mùszi wspomnãc dlò pòrzãdkù
Jesz nie zaczã sã kampaniô
A ju wisy rzecznik rzãdu...

A w Lizbónie młodi z Kaszëb
Zaspiéwelë pò kaszëbskù
Chrzescëjańsczé promòwanié
Slòdë z Matinką Swòrzewską...

Leżã lëdzëska na wczasach
A tu leje jak z wãbórka
Do robòtë, wej, timczasã
Przinđdze rëgnãc ju òd wtórkù...

Ùstka, 4 zélnika 2023 rokù, gòdz. 5.23 d.p.

Tómk Fópka

Òdjimczy słowã

89

A të co takô zarostò,
 Łówkò?
 Mô cebie zymk rozprzëniosté
 Trówką?
 A czejbë tak sadnac przësedł
 Człowiek?
 Mòże zawezwac do tegò
 Krowë?

Mléka wãbórk dadzą
 A na gëldzenié pòradzą...

*Chwaszczëno, 30 maja 2023 rokù,
 gòdz. 10.28 p.p.*

90

Wësztë z reny dôczy
 Cëché jak ùsztoroczne trupë
 Nieòdgadłëch chto-tów...

Zatchnãłë sã ptòszãta
 Mroznym lëftã zadzëwòwaniò
 I stanãłë midzë niebã a zemiã...

A dôka sënie
 Jak biòtò gardina-gardlëna
 Na licach młodi pani...

Òni są ju tu
 Ny trzeji na kòniskach:
 Strach, Trud a Niewòrto...

*Gdiniò-Redłowò, 31 maja 2023 rokù,
 gòdz. 2.01 p.p.*

93

I wrzucëto
 Pierszi lëdzci biég
 Na sztërzech...
 Dëbeltowé kòłoważe
 Kòlónkama wëcarté...
 Cëkawé swiata
 Maniãcégò niezónóm...
 Wòtò je zëw
 Przigòdë...
 Cygnie do słuńca
 Malinkò Àùrora...

*Wierzchùcëno, 12 czerwińca 2023 rokù,
 gòdz. 8.03 p.p.*

94

Z pichù grzéchù
 Z bùchë przedãti
 Z niezawinionégò wstëdu
 Z wiòldzich żòłów mòłëch ludków
 Z gòrzczzi zòwiscë
 Z pòlãcy niezgarë
 Z mòłi wiarë
 Ze słodczzi zgniòtë
 Ze słony jadłòbë
 Z kwasnégò mòkù niehcónëch dzejaniów
 Ze smrodu scërza zgardzony miłotë
 Z czapù pludrów stòrëch babów
 Z ceptégò tknieniò łãdzich chtòpków
 Z òchëbë falszëwëch drëchów
 Ze złoslëwòscë niezjisconëch
 Z nòpiartëch mëslów ò jãdrznëch
 pòdupkach Ludwiczi
Lava me, Domine...*

*Żukòwò, 13 czerwińca 2023 rokù,
 gòdz. 5.08 p.p.*

* (łac.) Òbmëj mie, Panie.

96

Przede wieczera bëlńa a pôłenkã smacnym
I niglë co ze stołu brac a dzegwic zaczniesz –
Bòże przeżegnôj!

Czej kórkwią so nabierzesz a surpniesz brzadowã
Fritków tutã pòpijesz colã półlitrowã –
Bòże przeżegnôj!

Mądrosce swòji zãbã zgrëzc chcesz karbònadã
Zeloné, tfù, dlò trusa abò szokòladã –
Bòże przeżegnôj!

Pònałowisz ribków, bë mało miatë szczeżłów
Pònazbierzesz grzibków, co bë je žiwca pòzjòdt – Bòże przeżegnôj!

Chlëbkòwi, co gò mëma nożã znacza krziżã
Dzeckù, co zjadłò wszëtkò, co le òczë widza –
Bòże przeżegnôj!

Tima, co wiedno głodny, chòc sã tęczã dietã
Naszim bracyńóm miészim: pieskóm, szuróm, kòtóm –
Bòże przeżegnôj!

Kùreszce tima, co to na grëbëch wcyg wadzã –
Sami sã nie nażgrzã a jinyma nie dadzã...
Bòże przeżegnôj!

Chwaszczëno, 7 lëpińca 2023 rokù, gòdz. 7.04 p.p.

101

Dëszo człowieczô,
Co sã dała stracëc –
Bëło to wôrto?
Tak-cos sã òptacy?

Co z tegò przîndze?
Bëcé pòchwôloną
Za krzëwé słowò?
Kògòs krziwdã słoną...

Dëtchi na ksążkã,
Mir emeriturë,
Dotacjô nowô...?
Mdzesz kaszëbsczim królã...?

Rëgniesz z kariera
Dargą na czëp górë
I pònarosce
Nowi grëbi skórë...

Brzëdzã sã twòji
Rãczy wëdwignienim
Jak zëmna pùlką
Nijak do zjedzeniô...

Chwaszczëno, 14 zëlnika 2023 rokù, gòdz. 6.20 p.p.

Klebbów Matis

Wiérztë

Wòlny

Letczi w swòjich krokach
 trekòł jem sã
 bez pùsté òd lëdzy
 szasëje trzëgardzczich barabónów
 dzes midzë Swiãtojańską a Długą

Nie czuł jem nic
 òkróm szëmarzeniô
 pòpëzglonëch mëslów
 zdrok zdôwôt sã bëc cëzy
 jakbë dzysô jinëch znaków
 niglë wiedno zdrzôt w dólëznie

Mijôt jem lãpë
 jednã za drëgã
 trzësta szescdzesãt piãc
 i skòpicã wicy
 nie rozmiôt jem dali ani lëczbów
 ani cyfrów
 zjinaczenié midzë nima bëło dlô mie terô
 pòmianã ùsztotë

Dzysô, czej ju sedzã na zberkù
 widzã
 wërazno merkóm
 piãkny je nen swiat
 pòrozkwitłi
 bòkadny w sztòłt
 brzadny éwinyma szmakama

Kapkùjã lëdzy
 nié wiedno z szëkòwny tasczi
 i nie je mie jimrotno
 wcyg jinaczi

Bónczi wszelejaczégò zortu
 a midzë nima jô
 nômni pòznóny
 westrzód nima
 bez gwòsné czëcé
 samégò se

*Za te wiérztë àùtór dobét I môł w Kònkùrsu
 Mòłëch Lëteracczich Fòrmów m. Jana
 Drzëzdżona „Biélawa” 2023.*

Sylwiô Napiątk-Amielańczik

Teskniaćzka

Czas chiże minął òd chwilë
 czej jem mia widzóné ce slédny rôz.
 Mój miłoszu ju trzë miesacë robisz za òkrãtnika hénë dalek òd dodomù.
 Mòja lubòta do ce i miłowanié
 nie ùszłë z mòjégò żëcò.
 Òne blós i blós, wcyg i wcyg
 rosca i rosca.
 Mój miłoszu blëzi ce chcã bëc.
 To je pragniaćzka mòjégò serca.
 Le z tobą czëjã sã nôlepi.
 Wiôlgò teskniaćzka, baro wiôlgò skòma za tobą
 chtërna farwi mòje dnie i noce na bruno, lilewò i czòrno
 wënëkała mie z naji chëczë na chłapòwsczi zòloj.
 Żëczã so òbaczëc twój òkrãt.
 Stojã jak kam bezrëszno na zòloju
 jeseniowi wiater wieje, psykò i szëmarzi.
 Pòd mòjima nogama w dole na sztrãdze
 piszci jaż do rozewsczëgò cëpelka.
 Rozgòrzoné mòrze zybie sã
 szaré, deszczowé blónë chcã dotknãc nisczé watë.
 Stojã ju długùkò i zdrã ùwòzno na mòrze
 całã sobã scyskóm drzewò cobë mie szor nie wëwalił na zemiã
 sercã pòsélóm miłoszowi miłotné kùszkania i pòzdrówczy.
 Szarga zabiérò je òde mie w lëftowi rum
 chùtkò jak tiskniãcé lecã z nima w dólã
 lëscama przëkriwò mòje skòrznie.
 Òd lewa rozewskò bliza letkò mërgnãła
 jem wiarë że nym mërgnienim dôwò znak
 jak baro widzy sã tobie miłoszu mòja teskniaćzka
 jak baro żdżesz na naju pòtkanié.
 Bòłtowò jesén przechòdò sã swòjim szlachã pò klifie
 niespòkójno òbzérò mie i jakbë chca robic na psotã
 parchato dotikò mòje ruchna i dërno nima targò
 czejbë jò hewò na nordze bëła cëzã i ji zawòdzała.
 Kòmùda jesénnégò dnia króluje wszãdze
 szarota wije sã jak żnija
 na miã sã przëzérò złim òkã
 dajacë do rozmieniò że nie widzã sã ji w nym môlu to je doch ji plac
 jò mùszã jic stãdka przëcz.
 Jò steszniãłò za miłoszã stojã i zdrã na mòrze

bezmała mi ma widzec widnika.
 Wcyg móm chcenié ùdrzec òkrãt i jem gwësno że ùdrzã dlôte
 dali stojã we westrzódku szaroscë
 dali scyskóm drzewò tak mòcno
 jak jem mia scyskóné miłosza czedë më bëlë razã
 wietwie jaż ùsmiëwają sã do mie tak
 jak miłosz ùsmiëwòt sã do mie czedë më bëlë razã.
 Briza dobiérò, szarpie wietwiama
 szmërgò jednã na piòsk òkòma mòji nodzi
 wnet jem miabë przez nią ùpadté
 i jistno jak pòcztowi gòłãbk
 niese dlô mie òdpłaconé przez miłosza kùszkania i pòzdrówczy
 przeplôtò nima mòje włosë mòkré òd mżëczczy.
 Móm terò czëté ceptò na szëji i znóm nen òrt cepta.
 Òno je jak ceptò miłosza chtërno pamiãtóm.
 No ceptò dôwò nôdzejã na szczestlëwé przinãdzenié z mòrza dodóm.
 Mërgówka wiérno towarzëszka òkrãtników
 rzucó wid za widã na wòdë pòłniowégò Bòłtu
 cobë òkrãt jachòt niezblãdzony do pòrtu
 Stojã i zdrzã w daleczëznã, jem dobri ùdbë
 Mżëczka mùjkò mòjã tësënã i nos
 jeseniowi zyb szczipie rãce i ùszë
 nordowò wieja òcérò sã ò nie i znobi.
 A mie je ceptò.

Nowé himnë kaszëbsczé

Pòwstòł himn Kaszëbszi Pielgrzimczy, co rok w rok jidze na Jasnã Górã. Zaspiewelë gò Werónika Cenòwa i Małgòrzata Lange z mùzycznegò karna pielgrzimkòwégò. Bët òn ju spraktikòwóny łoni i latos. Na pielgrzimce je wiedno wiele lëdzy z rozmajitëch strón Pòlszczi, co ni mielë nigdë z kaszëbsczim do ùczinkù. Jesmë fùl nôdzeji, że i òni sã gò nauczã i mdã gò spiewelë, tim barzi, że je òn baro marszowi i bëlno wspomògò w jidzenim.

Pòwstałë w tim czasie téz dwa nowé himnë spòdlecznëch szkòłòw w Gminie Żukòwò. Òba – procemkù do pielgrzimkòwégò – mają pierszã sztrofkã i refren pò pòlskù, a drëgã

i refren pò kaszëbskù. Àutorama wszëtczich je duet Eùgeniusz Prëczkòwsczi (tekst) i Jerzi Stachùrszczi (nótë). Łoni zaczął dzejanié himn szkòłë w Tëchómiu, a latos mò bëc wnet pierszò prezentacjò himnu Spòdleczny Szkòłë miona Jana Pawła II w Przëjazni.

– Baro mie sã widzy nen sztëczk. Jem gwës, że ùwidzy sã téz ùcznióm i szkolnym – gòdò direktór szkòłë Magda Zawistowskò.

Kò tej je nôdzeja, że w Przëjazni mdze pòdobno jak w Tëchómiu, dze wszëtczë dzòt-czi chùtkò sã piãkno nauczëłë negò himnu i wiedno fùl piersã gò spiewają.

(jd)

Bòzò hęc*himn Kaszëbsczi Pielgrzimczi*

Pòjmë, pòjmë Kaszëbi, pòjmë Kaszëbi, pòjmë
Kaszëbi!

Pòjmë rãdo w miono Bòsczé
Na pielgrzimczi szlach redosno
Jaż òd Hélu pò kùńc Pòlsczi
Tczã Mariji sławic głosno.

Ref. Mòrskò Pani wiedno z nowã
W sercu sle nas bòzã hęcã.
Niebò dlò nas je pòsowã,
Bratny ùsmiéch w trédze mòcã.

Pòjmë, pòjmë Kaszëbi...

Naszã ceszbã i cerpientié
Mëslë, czënë, kòzdé „Zdrowas”,
Téż nõdzejã a zwãtpientié
Matce chcemë òfiarowac.
Ref. Mòrskò Pani...

Pòjmë, pòjmë Kaszëbi...

Dobroc wiedno niech dobiwò,
Jakò w młodëch sercach sedzy,
Niech przë stegnach sã rozsëwò
Z Kaszëb dëcht do wszëtzcich lëdzy.
Ref. Mòrskò Pani...

Dzieci radością świata*kaszëbsczi dzél himnu Spòdleczny Szkòtë
w Przëjazni*

To nasz patrón, chtëren głosył:
– Dzòtcki redotã sã swiata.
Misjã tã niech kòzdi nosy
W szkòle ti przez wszëtczé lata.

Ref. W ni mòc wiédzë przëjac chcemë
W ùstny wiek tak wchadac mdzemë,
Wiedno blëznëch kòchac lëdzy.

Jaż do gwiondzów chcemë sëgac
I skrë dobra wszãdze sëjac
W czim Jan Paweł niech przewòdzy.

Chãc do ùczbë*kaszëbsczi dzél himnu Spòdleczny Szkòtë
w Tëchómiu*

To pòczãtk ùczebny drodzi,
Chtëren dówò nóm tak wiele,
Temù te szkòłowé prodzi
Mdzemë w sercach wiedno mielë.

Ref. Bò to bróma je na przionosc
Niechze chãc do ùczbë dô nóm,
Żebë w żëcym sëjac miłosc
W słuźbie Pòlsce i Kaszëbóm.

Karolëna Serkòwskô-Secechòwskô

Kartëszczé nótë (na 100 lat)

To Marija, to je rôj,
to je pòzwa kòlegiatë.
To je Swiätöpòłka Gôj,
a to krzosczi¹ – nasze kwiatë.

Są to nasze kwiatë,
ksäca gôj, Mariji Rôj –
to je pòzwa kòlegiatë.

To je park, a to je rënk,
to Kaszëbsczé Mùzeùm.
To je rok², a to je herb,
to kartëszczé liceùm.

Kartëszczé liceùm, rok i herb,
Kaszëbsczé Mùzeùm, park i rënk,
są to nasze kwiatë,
ksäca gôj, Mariji Rôj –
to je pòzwa kòlegiatë.

To są lasë, to jezora,
chtërne są tu doòkòłta.
Swiäti Bruno, patrón nasz,
a më mómë ju sto lat!

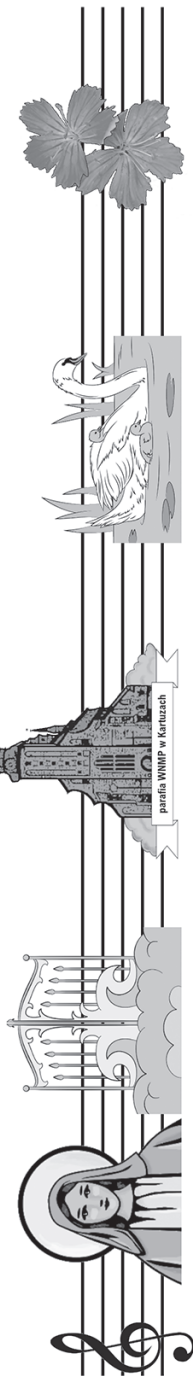
Ju sto lat, swiäti Bruno
wkòłto jezora i lasë,
kartëszczé liceùm, rok i herb,
Kaszëbsczé Mùzeùm, park i rënk,
są to nasze kwiatë,
ksäca gôj, Mariji Rôj –
to je pòzwa kòlegiatë.

To jem jô, a to jes të,
a to nasze Kartuzë!

¹ Krzoska – gòzdzik kartuzek (pòzwa pòchòdzy òd zòkònu Kartuzów, znónégò z ògrodnicégò kùńsztu).

² 1923.

Kartësczé nótë

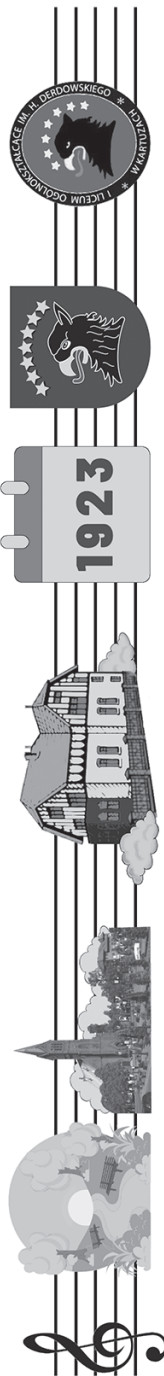

To sã Marija,
to je rój,

to je pözwa kòlegiatë.

To je Swiãtopòłka Gój,

a to krzosczi – nasze
kwiatë.

To je park,
a to je rënk,

to Kaszëbsczé Mùzeùm.

To je rok,
a to je herb,

to kartësczé liceùm.

To sã lasë, to jezora,
chtërne sã tu doòkòłã.

Swiãti Bruno,
patròn nasz,

a më mómë ju sto lat!

To jem jò, a to jes të,
a to nasze Kartuzë!

Mateusz Szuba

Mariô błądzzy w lese

Malinkô Mariô co dzén chòdzëta do lasa. Zbiërała tam jagòdë, grzëbë i zela. Jednégo dnia ùzbiërała całi wiòldzi kòszik tëch skar-bów i ùdbała so wracac do swòji chałëpczi. Równak przëbòczëta so, jak długò je droga dodóm i jak drągò bëtòbë dwigac nen cączci kòsz. Tak tej namëslëta sã jic na skrótë.

Na pòczątkù szło sã ji letkò. Dróżka bëta widoczno i szerokò, niewiele téz wëstòwało kòrzeni. Równak dali stegna stòwała sã coròz wążészò i wążészò, jaż w kuńcu zdzinãta midzë zarostama i lëstama.

Mariô mógła jesz wrócëc dróżką, chterną bëta przëszłò. Leno tak baro przëstraszëta sã, że nèkała dali przez karkòszczy. Stanãta dopiérze w samim wëstrzódkù lasa. Wkòł rostë blòs cemnë i straszne drzewa, a w gãstëch krzaczach cos szurgòtało. Nigdzie nie bëto widzec stegnë. Dzëwczã przëklëknãta i zacząta cëchò płakac.

– Cëż jò terò zrobiã? – chlëchała, a ji serduszkò biło tak mòcko, jakbë chcało wëskòczëc.

Nògle za drzewã cos sã pòrëszëto. Pòdrapało, zaczurpało i zeza pnia wëszëdł Mòli Pliszewi Mòdri Miedwiédzk

– Miedwiédzkù! – dzëwczã mòcno przëtulëło swòjégò drëcha.

– Cëż sã stało?

– Jò sã zgùbiła! Nie wiém, jak wrócëc dodóm.

Miedwiédzk przëchilił główkã i pòmëslòł chwilã. Kùreszce òdpòwiedzòł:

– Mario, przëtul sã baro do swòjégò serduszka. Jeżlë chcesz, to cë pòmògã!

Dzëwczã pòcziwało główa i Miedwiédzk wpòdł ji w remiona.

– Terò – prawit dali – zamknij òczë i pòrechuj do dzesãc.

Tak téz zrobiła. Czëta blòs nastãpnë lëczbë: jeden, dwa, trzë... Czëj pòliczëta do dzesãc, Miedwiédzk rzekł baro cëchò:

– I pòstëchòj, jak serce cë bije.

Mariô pòstëchała. Serduszek nie walëto rozjarchòlonë jak rëchli. Słëchac bëto blòs cëché: pùk pùk... Pùk, pùk...

I stòł sã cud. Mariô przëbòczëta sobie drogã, chtërną tuwò przëwãdrowała!

– Miedwiédzkù, jak mie sã to ùdało? – zapi-tało rozredowónë dzëwczã.

– Pamiãtòj, wiedno, czëj nie bãdziesz wiedza-ła, co robic, przëtul sã mòcno do serduszka, pòlicz do dzesãc i pòstëchòj. Tedë w swòji główie ùczëjesz òdpòwiesc, jakã drogã jic.

I tak, trzëmajacë sã za rãce, wrócëlë razã dodóm.

Dzãkujã za pòmòc karnu pisarzów „Pòd dekã i ksążką” z Sopòtu a téz Klebbów Matisowi

Aleksandra Majkòwskô

Włosë

*Wszelejaczé cało to jakbë trôwa,
a całi zwãk jegò je jak pólny kwiat.
Trôwa schnie, kwiat metleje,
Czej na nie pòwieje wiatér Pana.
Iz 40, 6b-7*

Mariô

„Zaleszczëc sã. Mùszã sã zaleszczëc. Nôlepi za piãknyma włosama Anë. Jak jô stanã krótkò za nią, to nicht nie ùzdri mòjich cenëchnëch i kùsëch włosów” – gôdała do se Mariô idącë na zabawã do pòdwòzarka, chtërën stojôt we westrzòdku wsë.

To bët kùnc lata, ale ju séwnik. We wsë wiedno, kòzdegò rokù w tim czasie, òrganizowelë „brzòdnik” – tuńce pò skùnczenim zriwaniô jabków i krëszków, chtërne rostë w ògradach gbùra Kamińszégò.

Wszëtcë młodi i stòri lëdze bawilë sã tańcëjąc i pijąc wino z krëszków z łònszégò lata. Gòdelë tedë:

– Trzeba wszëtkò wino wëpic, żebë òstawić wolnë pòlëce w sklepie na nowé bùdle.

Abò wòtelë:

– Trzeba tańcowac, żebë miec redotã w sercu i miłotã!

A ò miłoce w tim czasie mësłała niejedna brutka. A i knòpów paradnëch bëło wiele. Òni téż mòglë przebierac w snòzich dzëwczãtach. A jedną z taczich, na chtërniã dorazu dówelë bòczenié, bëła Ana, starszò sostra Marii. Chùdò (ale nié za baro), wësokò i òglowò całò ùrodnò. Równak wszëtcë lëdze, chtërny jã pòznòwelë, pòdzywielë przede wszëtczim ji dładzë, gãsté włosë. To nie bëłë zwëklé włosë. To bëł ji artibut. Dzël całã, chtërën bët parłãczony leno z Anã. Òna wiedno plotła je w cop, chtërën spòdòł na

ji dżibczé remiona. Wëdzrzała jak jakòs królëwiònka abò swiãtò Magadaléna z òbrazu, chtërën wisòł w kòscele. Taczé włosë chcało miec bezmała kòzde dzëwczã w òkòlim.

A Mariô, ji młodszò sosterka, na swòji głowie miała blós cenczi, krótczi warkòczk. Wëdzrzòł jak sëché sano. Nimò że dzëwczã wkłòdało we włosë jaczës zdobë – kwiòtczi abò spinczi, to i tak wëdzrzało jak stròszk. Nògòrzi bëło, jak sostrë stojatë kòl se. Tedë to widzec bëło, że włosë Anë sklëniã jak dozdrzeniałi brzòd, a Marii òpòdajã na gãbã jak ùschłò trôwa. I to nòbarzi bòlòła Mariã. Nie bëło dnia, żebë zdrzãc na sostrã nie czëła bólu. Wiedno rojita ò tim, bë bëc jak Ana – piãknò, bùsznò i miec wiele mòcë w sobie. Nie wstëdzëc sã, ale chòdzëc przez zëcé z pòdniosłã głowã. Ale tak nie bëło – wszëtkò ùkłòdało sã jinaczi. Ana bëła tą piãkniészã i òdwòzniészã sostrã, a Mariô tą pòkòrnã i cëchã. A bezùstòwny wstid nauczil jã, że nôlepi chòwac sã za plecama sostrë. Zaleszczëc sã tak baro mòcno, bë Anë włosë zakriwałë całã Mariã. Czasã to wëdzrzało smiészno, jak òbròzk ze statecznã białkã i ji służacã, a czasã Mariô tak bliskò przëlgnãła do Anë, że mòzna bë pòmëslec, że je ji cëniã. Na zabawã w pòdwòzarku Mariô òblokła swòjã nòlepszã sëkniã. Miała òna mòdrã farwã. Òzdòbiałë jã biòłé, wësziwóné kwiatë, rozsëpóné pò całi długòscë. Sëkniò òdkriwała remiona, ale zakriwała kòlana. Jak dzëwczã tańcowało, to dól ti sëknie ùkłòdòł

sã jak płatczy kwiatów. Całò kreacjò wëdzrzała pëszo. Leno włosë bëtë jak wiedno, bez žëcò. Zaleszczëc sã za Anã, to bët jak wiedno nõlepszi plan.

Jak kòždégò roku na „brzòdnikù” pòjawilo sã wiele lëdzy. Na akòrdionie gròt młodi i spòsobny Rómk – nõlepszi mùzykant w òkòlim. A na wiòldzi salë tańcowelë chłopi i białci, a téz knòpi i dzëwczãta. Jak wiedno bëto gòsno i redotno.

„Czedë Rómk zagrò skòcznã pòlkã, to ni mòzna stojec w placu, leno skakac i sã krãcëc” – wiedzelë ò tim wszëtcë, chtërny czãsto chòdzëlë na zabawë.

Tak téz bëto tim razã. Rómk pòtrafił bëlno grac, a i téz rozmiòł gãbòk zdrzec dzëwczãtóm w òczë. Niejedna bëta w nim zakòchónò. Jak òn sòdł na binie ze swòjim akòrdionã, to chùtkò pòjawilo sã przed nim karno brutków, chtërne tańcowałë tak bliskò, bë òn mógł na nie zdrzec. Robila tak téz Ana. Krãcëła sã i tej-sej ùsmiëchała sã do młodégò akòrdionistë. W jednym sztòce rozplotła swój dłudzi cop, a ji włosë rozlòżëtë sã na ji cele jak jaczis kròlewsczi mańtel. Tedë zacãła wirowac jak balerina zamkłò w pòrcelanowi pòzytywce, chtërnã chtos prawie ùwòlnił. Wszëtcë lëdze stanãlë wkòł ni i pòdzywielë. A Rómk gòsno gròt.

Mariò stajała przë scanie, tak bë lëdze ji nie widzelë, i òbzërała to widowiskò. Pòmëslała, że jakbë to òna tak tańcowała, to bë wëdzrzała kãsk smiëszno. Mòże ji mòdrò sëkniò nadòwò sã do taczich tuńców, ale na gwës nié ji włosë. Ach, jakbë to wszëtkò zmienic... Jakbë tak mòzna bëto bëc kims jinym. Nié leno w fantazjach, ale w pròwdzëwim žëcym.

Nògle pòczëła jakãs energiã. Ni mògła stojec na zalë dłëzi. Wëbiegła z pòdwòzarka. Bëto ju cemno. Mùszała ùcekac. Nie zdrzała, gdzie jã nodzi prowadzã. Biegła. Chcała bëc nõdali òd tëch wszëtczich lëdzy. Dalek òd Anë, Rómka i tëch wszëtczich sąsadów, chtërny gòdelë, że je gòrszò, słabszò, a mòże téz chòrò i takò jinò.

Nògle zatrzymała sã i przësza do se. Stajała przed niã przëdrożnò kaplëczka, a w ni Matka Bòżò. Pòmalinkù zacãła so przëpòminac, jakã stegnã wëbrała, i terò ju wiedzała, że wëbiegła na kròj wiosci, gdzie lëdze z pùstków wëbudowelë nowã, mùrowónã kaplëczkã dlò Nòswiãtszi Panienci.

– To mùsi bëc znak. To Nòswiãtszò Paniënka mie tu zawòłała – pòmëslała.

Ùklãkla i mòdlëła sã. A pòtem dała òbecënk, że òd dzysò, kòždégò dnia bãdze przënaszac do Mariji kwiòtcki. Bãdze sã mòdlëc

ò piãkné włosé. Taczé jak Anë, dľudzi, mòcné i sklëniãcé.

To wiòldzé pragnienié przëpòminało ji dzëń w dzëń, że czekò na niã Matka Bòzò. Stòwała przed kaplëczkã, sklòdãła rãce do mòdlëtwë i prosëła ò spëtnienié swòjich rojeniów.

Magdaléna

Magdaléna sedzała na kraju szpëtalnégò łòzka i zdrzała na wësészony brzòd, chtëren lezòł na blace metalowi szafci. Kùpiła gò ji sòstra w przëszpëtalnym krómie. Bëła niedzela i na pòlëcach nie bëło wiòldzëgò wëbòru. Trzeba bëło kùpic to, co bëło w skrómnym òferce. Dlòte brzòd bëł nieswiëzi, a nòbarzi bananë.

– Wëzdrzã tak jak jò, zmetlałé i wësészoné. Jich zëcé sã kùnczi. Tak jak mòje – pòmëslała ze smùtkã.

Chòc zarò pòprawiła sã i w mëslach dodała, że ji zëcé skùnczëto sã, czedë Andrzej òdszedł òd ni dzesãc lat temu. Òd tegò czasu czëje sã, jakbë bëła ùmarłò. Nick ji nie ceszi. A na mësl ò swòjim dòwnym chłòpie wpòdò we wiòldzi smùtk. Je baro sómnò i do tegò mùsi radzëc sobie sama z chòroscã.

Ji rozmëszlania przerwała jakòs białka, chtërna weszła do salë. To bëła Renia, białka, jakò bãdze razã z Magdalénã przebiwała w ti salë. Renia bëła baro miłò. Òd razu widzec, że znaje sã na szpëtalnëch zwëkach. Wiedzała, jaczi dochtorzë robiã na òddzale, znała niejednã dozëròczkã i òd raza pòtrafiła nawiazac rozmòwã ò lëdzczich chòroscach. Taczich białków Magdaléna ùnikała. Nie lubiła i nie chcała z nima gadac. Òne wiedno lubiã wszëtkò wiedzec abò sã za baro pòmòcné. Czuwajã i jak chtos chòcbë jãknie z bólu, to òd raza sã krótkò i robiã za dozëròczkã. Czãsto téz wëcygajã wszëtczë krëjamnotë, jaczë parłãczoné sã z lëdzczim caã.

Renia chùtkò rozłòzëła swòje mańtle w mòti, metalowi szafce. Wëcygnãła ksãzkã i sadła na łòzkù. Niesmiało zdrzała na swòjã nowã drëszkã i czekała, jaz ta òdwrócy sã w ji

stronã, tak bë mògła pòchwëcëc ji zdroj, zapëtac ò zdrowié i òglowò dowiedzec sã czegòs wiãcy ò ti białce. Ale Magdaléna sedzała wiedno na kraju łòzka i ùnikała ji wëzdrzeniò.

– Mòze òna brëkùje wiãcy czasu, abë sã òtemknãc? Je niesmiałò abò, co gòrszë, dzywnò? – pòmëslała Renia. Jednak nie jiscëła sã tim za mòcno, bò wiedzała, że dzysò, mòze wìtro, ùdò sã ji zacząc rozmòwã. Pierszi dzëń w szpëtalu minãł chùtkò. Magdaléna ni mògła ùsnãc, a tak pò pròwdze nie chcała ùsnòwac chùdzy jak Renia. Tamta czëła sã wëgòdno na swòjim łòzkù i ni mùszała dľugò czekac, bë ùsnãc. Wezdrzała leno òstròzno przed spikã na Magdalénã, chtërna sedzała wcyg na kraju łòzka.

– Dzywno. Mómë taczë wëgòdné łòzka, a ta białka wiedno sedzy w tim samym placu. Ach, mòze òna sã mòdli abò bòlã jã gnòtë, jak lezi na plecach? – rozwòzała w mëslach Renia. Spik do ni przëszedł chùtkò. Ùsnãta cwiardo i òbùdzëła sã ò szòsti reno. Wezdrzała na Magdalénã i z wiòldzim zdëwienim zmerkała, że ta dërch sedzy na kraju łòzka. Nie rëszò sã. Nie krãcy głowã ani rãkama. Czëc bëło ji spòkójny i równomiérny òddech.

– Òna spi! Ale dlòcze sedzac? – dzëwiła sã Renia.

Po pòrã chwilach przëszlë dochtorzë. Białci òstałë wzãtë na czile badaniów. Dopierze przed trzecã wrócëlë do swòji salë. W cëszë sadtlë na swòjich placach – Magdaléna na kraju łòzka, a Renia rozłòzëła nodzi przed se i plecë òparła ò pòdëszkã. Żòł ji sã zrobiło, że drëszka nie chce ùtozëc sã tak wëgòdno jak òna. Nie wëtrzimała i zapitała:

– Magdaléno, proszã rzeknij mie, dlòcze të tak sã mãczisz i sedzysz w taczë drãdži dlò cała pòzycji?

Białka zamarta. Nie spòdzëwała sã, że Renia tak chùtkò ò to zapitò. Wiedzała równak, że w kùncu ùczëje to pitanié, bo pò pròwdze ji zachòwanié je dzywné. Òbrócëła sã w starnã Reni. „Mòze lepi, że to ju terò. Bãdã to miała za sobã” – pòmëslała i zaczała gadac:

– Bãdzemë lézczec sã w tim szpëtału jesz pôrã dni i móm doc spaniò na sedzãco, tej cë pòwiém prosto. Je cos, czegò jò sã mòcno wstëdzã. Widzysz – pôlcama wskòzała na swòje włosë – na głowie jò noszã perukã. Jak leżã na pòdësce, to òna mie sã przekrzëwiò. Jò nie chcała, żebës tã reno ùdzrzała, że mòje włosë krzewò sã ùktòdajã. Dlòte jò wòłała sedzec jak lezec.

– Ale, Magdaléno, ni mùszisz sã tak przejmòwac. Móm ju wnet sédmëdzesãt lat i nick nie je w sztãdze mie zaskòczec. Jò pòkònała reka i niżòdnò chòrosc nie je dlò mie straszno – rzekła Renia.

– To nie je tak, jak tã mëslisz. Jò ni móm reka. Mòje włosë zaczãtë wëpadac ju wiãcy jak dzesãc lat temù. Wszëtcë dochtorzë mëslëlë, że to je jakòs chòrosc. Ale nié. Jò tedë bëta zdrowò. Òne zaczãtë wëpadac tak prosto. Jò miała sztërdzescë òsmë lat. Nigle to sã zaczãto dzòc, mòje włosë bëtë piãkné, jasné i gãstë. Jò wëdzrzała jak mòrskò syrena – wspòminajãc wëdzrzała w òkno i zatrzymała na chwilã zdok w jaczims wëòbrazonym przez se pùnkce. Pòtim cygnãta dali:

– Andrzej, mój chłop, kòchòt mòje włosë. Jò bë nawetka rzekła, że je ùbòzstwiòt i wielbił. Òd pòczãtkù naji znajomòscë podzywiòt jasné loczi i jich kwiatowã pòchã. Më sã pòznelë ju na sztudiach. Jesmë bëlë idealnã pôrã. Nierozlãczny. Z czasã më wëdzrzëlë jak brat i sosterka. Przez całë małżeństwo naji drëszë kùpiwelë nama darënczi, chtërne symbòlizowãtë, że më jesmë razã. Strzëbrny lińcuszk z zawieszka w sztòtce inicjałów drëdzégò, serwetczki z wëszëtima M i A... Nicht bë tej nie ùwierził, że më sã rozestòniemë.

– Baro mie je przikro, że tak sã stało. Mój chłop nie je idealny, ale dô sã z nim wëtrzëmac – przerwała Renia.

– Ù naju wszëtkò zaczãto sã psëc, jak wëpadłë mie włosë. Nòprzòd pòmalinkù, a pòtim całima gròscama. Jò widzała, że Andrzej zaczinò sã òde mie òdsëwac. Zaczãtë też zdrzec na mie jakbë z òbrzëdzenim. To bëto baro

bòlesné. Jak jò zdrzała w szpëdzël, to jem miała wrażenié, że ze smùtkù zaòstrzëtë mie sã gùbë na gãbie. Jò bëta zajisconò. Jò miała pòczëcë winë. Jò mësla, że to przeze mie naje małżeństwo sã rozpòdò. I widzała jem téż, że Andrzej òżenił sã tak pò pròwdze nie ze mnã, ale z mòjima bëlnyma włosama. Òn nie chcòt bëc ze mnã, leno ze swòjã idealnã białkã.

Magdaléna chwilã damała. Za sztòt dali gòdała:

– Ach te mòje włosë! Jak ù syrenë, jasné i dładzë. Mëmka i Andrzej gòdelë, żebë jò jich nigdë nie scynała. Jò sã tedë smiała i szpòrtowãła:

– Ale jak jò bãdã stòrã białkã, to pewno mie pòzwòlita?!

A tej Andrzej przesuwòt rãkama pasma włosów i òdpòwiòdòt:

– Nié. Nigdë! Nawetka jak bãdziesz starëszkã. Kòzdégò dnia jò baro dokładno i z wiòlgã starannoscã czosała swòje włosë. Jò kùpiwãła kòsmeticzi do jich piastowaniò i je nakłòdała na loczi. Dzysò czãsto mëszlã ò tim, że mòże za baro jò chcała dopasowac sã do jinëch i spëtniwac jich òczekiwania? Jò tracëła swòjã mòc, żebë bëc pòstësznã córkã, sosterkã i białkã. Jeżlë jò bëm miała dzeckò, to téż na gwës bëtabëm idealnã mëmkã.

– Magdaléno, czë chcesz pòwiedzec, że twój chłop òstawił ce dlòte, że ni mòsz ju swòjich snòżich włosów? To baro kòmicznë i taczë... – Renia zatrzymała sã wpòt zdania, bò nie chcała ji ùrazec, ale do głowë ji przëszła mësl, że midzë tã pôrã nie bëło pròwdzëwi miòtë.

– Tak prawie bëto. Òstawił mnie tedë, czëdë jò nôbarzi gò brëkòwa. Jò czëła strach, bò bëta jem gwës, że to wëpòdanié włosów dzeje sã przez jakãs pòwòznã chòrosc. A òn... Òn nalòzł sobie jinã białkã. I nògòrszë w tim wszëtczim je to, że òna miała kròtczë włosë! I pewno nie bëta téż takò perfekcyjnò jak jò. Bò czim tak pò pròwdzë je „perfekcjò”? Jimrã! Ta jegò nowò białka miała kròtczë włosë, kùrzëła cygaretë. Robiła w jaczis

gazéce. Wiedno jezdżęta dzes w swiat pisac repòrtaże. Na gwës nie bëta na kòzdé jegò zawòłanié jak jò. Òna nie bëta jimrotnò. Ò, nié! Pòzni dochtorzë należlë przeczëną mòji doleglëwòscë. Gòdelë, że to jakòs immunologicznò chòrosc. Ale jò nie wiém, czë ta chòrosc nie przëszła pòzni, jak jò mùszala nosëc tã perukã i dopadła mie depresjò – dodała Magdaléna i òpadła na pòdëszczy, bò te wspòminczi bëte ju za cãżczë dlò ni. Wezdrzała téż na czerniejącë, gnijącë bananë, chtërnëch ni mògła zjesc. Miała terò wiòlgã chãc na taczì jãdrzny, soczny i swiëzi brzòd, ale taczégò w szpëtalu nie bëło.

Epilog

W czerwincowi sobòtny pòrénk Mariò sedzała w kùchni przë stole i zdrzała na rënk miasta. Artiscë, rãkodzelnicë i lëdze sprzedòwający ekòlogicznë jestkù rozklòdelë swòje krómë i szëkòwelë sã na fòlkloristiczny jòrmark. Pòmalinkù robiło sã farwno, gło-sno i casno. Z bòkù placu stoja bina, na jaczì muzykańcë spiéwelë kaszëbszczë piesnie.

Mariò mieszka w miesce ju colemalo szterdzescë lat, òd szterkù, czedë zaczãła robic w szkòle. Ùczëła sã w specjalnym technikùm dlò szkòlnëch. Doma nie bëło dëtków na to, bë òna i Ana mòglë sztudërowac. Ana tak pò pròwdze wòłala mieszkac na wsë i robic na gbùrstwie. Mariò chcała nauczac dzecë pisac i rechòwac. Terò je emeritkã. Wnet skùńczi sédmëdzësiat lat. Mieszkò sama w stòri kamińcë kòl rënkù. Baro je rôd ze swòjégò zëcò. Ni miała nigdë chłopa ani téż dzecy. Jak zaczãła robòtã w wieszczi szkòle, to chòdzył do ni Antòn, chtëren ùcił sã za stolòrza. Miòł w prziińdnoścë przejąc zaklòd stolarszci pò tatkù. Òbiecywòł, że bãdã mielë wiele dëtków i bãdã szëstlëwi. Ale knòp lubił za wiele wëpic i Mariò gò nie chcała. Ùceklã do gardu i tam nalazła robòtã w spòdleczny szkòle. Ùczëła wiele lat, ale jak kòzelë ji skùńczëc sztudia, to wòłala jic na emeriturã. Na pòczãtkù bòjała sã sòmnoścë. Czasã

smiãła sã z tëch białków, chtërne robiłë sã dzywnë, jak przëstałë chòdzëc do robòtë i wiedno sedzãłë doma. Dlòte zapisała sã do kòta emeritów. Zaczãła jezdzec na wanodzi i chòdzëc na zëńdzenia lëteracczë abò muzycznë. Tam pòznała Éłã, artistkã-amatorkã, chtërna wecygała jã na wszëtczë imprezë, jaczë bëłë òrganizowónë w miesce. Tak téż i bëło dzysò. Ledwò Mariò zdãżëła pòmëslëc ò Élë i ò tim, że drëszka gwës bãdze chcała wyc jã na festin, to ta ju stoja pòd dwiërza-ma i wòłala:

– Mario, òtemknij dwiërze! Mùszã tobie cos pòkazac!

– Całò Éła. Ni mòze ùsedzec spòkójno doma

– pòmëslãła i chùtkò pònëkała òtemknãc dwiërze.

Drëszka rzekła, że mùszã jic na zëńdzenié z młòdã żłobiòrkã, jakò rzezbì snòżë aniołë. Taczë, chtërne bãdã pasowãłë do kòlekcji drzewianëch żłobiznów Marii.

Mariò nie dała sã dlugò prosëc. Wiedzała, że Éła nie pòzwòli ji òstac zdrzãcã przez òkno. Chwëcëła tej taszã, zawiesëła jã przez remiã i pòszła z Éłã na rënk. Z daleka widzãłë farwnë, drzewianë aniołë smiejãcë sã do przechòdzącëch lëdzy. A kòl stołu z rzezbama sedzała młòdò białka i czekała, jaz chtos zainteresëje sã ji wërobama. Ale Mariò nie zdrzała na aniołë, a na żłobiòrkã i ji snòzi dludzi, czòrny cop. Podzëwając wòsë ti nieznoyny białczy, mësłãła ò całim swòjim zëcym. Ò tëch dniach, czedë chòdzëła z kwiatama do wieszczi, przëdrozny kaplëczczy i mòdlëła sã, żebë Matka Bòżò spełniła ji rojenie ò piãknëch wòsach.

Sadła na łòwce, przed stolikã z rzezbama, pòdniosta rãce, bë ùchwëcëc zamòcowónã z tëtù głowë strzëbrznã spinkã. Z letczim trëdã rozlòzowa zapiãcë i rozpliñtała spiãtë w czuczã wòsë, tak bë spliwałë na remiona. Bëłë dludżë, gãstë i letkò pofalowónë. Sëwë i snòżë. Ùłòżëłë sã jak welón na ji głowie. Ùsmiëchnãła sã do żłobiarczy i ji aniołów, a pòtemù pòdniosta bùszno głowã i zdrzała z wdzãcznotã w niebò.

W gôdkach rządzą białtci

Wielewsczi Turniér Gadészów òstòł zòrganizowóny w dniach 5-6 zélnika ju 46. rôz. Wnet òd pół wèkù méstrowie gôdków z Kaszëb, Kòcewiò a tej-sej jinèch dzéłów Pòlsczi jidą na miónczi, a przede wszëtczim pòtikają sã ze sobą, wspòminają i drësą.

Latos do Wiela przëjachało 16 ùczãstników. Biòtkòwelë w szëtzerzech kategòriach: Hieronima Derdowszczégò (aùtorsczé niepùblikòwóné gòdczi), Józwë Bruszczégò (pùblikòwóné gòdczi), Wicka Rogalë (dlò gadészów z bùtna Kaszëb i Kòcewiò), Józwë Brzezyńszczégò (dlò dzeczy i młodzëznë do 16 rokù zëcégò).

Òbsãdzëcelama bëlë: Tadeùsz Lipszci (przédnik), Felicjò Bòska-Bòrzëszkòwskò i Róman Drzëzdżón. *Jò jem pierszi rôz w tim karnie i baro jem z tegò rôd. Widzała mie sã rówizna i to we wszëtczich kategòriach. Czëjã blòs żòl, że tak mało bëło ùczãstników, òsoblëwie chłopów, bò wëstãpòwałë wnet same białtci. Drãgò bëło wëbrac nòlepszych, decydòwałë colemào drobnotë – pòdczorchiwò Drzëzdżón. A hewò dobiwcowie 46. edicje Wielewsczczégò Turniëru Gadészów:*

w kategòrii m. Józwë Brzezyńszczégò

I m. – Emiliò Szëszka,
II m. – Szëmón Szachta,
III m. – Mònika Mòkwa,
wëprzëdniënia – Werònika Zmùda Trzebia-towskiò, Marcelina Rudnik;

w kategòrii m. Józwë Bruszczégò

I m. – Ana Glëszczyńskò,
II m. – Joana Jester,
II m. – Genowefa Czech;

w kategòrii m. Wicka Rogalë

I m. – Stefaniò Bùda,
II m. – Grażëna Cisek,
III m. – Kazmiera Gajdek;

Òdj. R. Drzëzdżón

w kategòrii m. Hieronima Derdowszczégò

I m. – Aleksandra Dzãcelskò-Jasnoch

II m. – Karolëna Keler

Nòdgradã dlò nòmłodszi ùczãstniczczi kònkùrsu dostała Małgòrzata Jester.

Biòtkóm gadészów towarzëtlë mùzycznë wëstãpë Karna „Kaszëbë” z Wielò i Kòrsëna, Dzecnégò Karna Kaszëbszczégò Tuńca z Wielò i Kapelë Zgròwańcë z Kòscërnë. Bët téz Jòrmark Lëdowégò Kùńsztu „Wiele Rzeczy”, w jaczim wżãto ùdzél 30 wëstòwców. Chãtny mòglë téz sã zapisac na warkòwnie lepieniò gróneków i zdobieniò statków.

Patronat nad Kònkùrsã trzimelë: Przëdniëk Kaszëbskò-Pòmòrszczégò Zrzeszeniò Jón Wërowińszci i Wójt Gminë Kòrsëno Róman Brunke.

dm

Aleksandra Dzäcelskô-Jasnoch

Jô jem stądka

gôdka, jakô dobëła I plac w kategorii m. Hieronima Derdowszczégò òb czas latoségò Wielewszczégò Turniéru Gadëszów

Dzysdniowi swiat to swiat, chtëren je dlô nas baro òtemkli. Chãtno zwiëdzómë, do rézowanio nie je nót nas wiele namawiac, ùczimë sã cëzëch jãzëków. I baro bëlno! Le niechtërny zaczinają mëslëc, że nen dalszi swiat je lepszi òd blisczégò, a jinszò gôdka piãkniëszò òd swòji. Czasama lëdze mëszlã, że są „lepszégò òrtu” niżle ti z tpzw. prowincji. Dzysò chcã sã z wama pòdzëlëc swòjima rozmëszlaniama. Bò jô jem stądka, gôdóm pò naszémù i widzã swiat jakno białka z ti „prowincji”.

I tak jeden knôp z Warszawë (leno nië z ti na Gôchach, a z ti wiãkszi wsë na Mazowszu) òzenił sã z dzëwczëcã z naszich pùstków. Leno jemù bëło wstid zabrac białkã do se i so ùmëslil, żebë jã wëstac na miesãc do Americzi (nië do ti kòle Kòrsëna, leno do ti wiãkszi za òceanã), bë òna kãsk nauczëta sã „swiatowégò” spòsobù żëcò a gadac barzi (jak òn to nazwòł): teròczasno. Pò miesãcu òna wrócëta, chłop żdaje na lotniskù, a òna do niego wrzeszczi:

– *Hello, baby! Hello, baby!*

Òn ju szczestlëwi, że tak fejno białka rozmieje gadac, pò czim czëje:

– *Hello, baby! Jem ju nazòd!*

Sã lëdze, że jima wstid gadac „pò naszémù” abò taczi, co rozmiejã zabòczëc, jak sã gôdò w rodny mòwie krótkò pò tim, jak wëjadã za grańcã. A ju ksãdz biskùp Dominik pòwiedzòł: „gadòj tak, jak cë jãzëk ùròst!”. I rôz młodi Prondzyńsczi wrócył z Londinu pò rokù pròcë na rodzynnë gbùrstwò za Brusama. Reno tatk gò bùydy:

– Pòj wëwalac gnój na pòle!

A młodi pò angelskù:

– *What?*

– A òd krowë a kònia!

Dzysò wiele lëdzy zdrzi na zòpòd, że òn je taczi mòdny a cëdny. Wiëta wa co, jô wòlã bëc taczim (jak to niechtërny mëszlã) kãsk niedzysdniowim człowiekã z prowincji, bò wëapartniwò mie to barzi jak bëcé jedną z miastowégò lëdztwa. Jô ni mùszã znac sã na wszëtczim w wiòldzim miesce, jak na przikłòd stark Czòpiewsczi z Wielégò – pierszi rôz pòjachòł do teatru we Gduńskù, a jak wrócył, tej całò rodzëzna sã pita, jak mù sã widzało.

– Bëlno. Ale nôbarzi mie sã widzało na kùnc, jak mańtlë rozdòwelë. Móm piãc wzãtëch.

Mòzëmë sã na wszëtczim nie znac, le co z tegò? Je to do żëcò kòmùs jaż tak brëkòwné? Do krómù w jedny nasi zòbòrszci wsë wlazła szëkòwno òblokò białka z miasta i gôdò z wësoka.

– *Dzień dobry. Dostanę u Was serek Valbon?*

Krómòwò zdrzi na niã i leno òdpòwiedza:

– Ni ma.

– *Dziękuję, do widzenia.*

– Zarò, pòczekòjce. Mómë zòtti sér.

– *Nie, nie. Chciałam Valbon.*

– A co to je za sér?

– *Serek Valbon jest mięciutki i pokryty cieniątką warstwą jadalnej pleśni.*

– Aaaaa, tej taczégò ù nas ni ma, ale mómë pòmidorë Valbon i szinka Valbon téz je!

Nie je letkò czasama zrozniec gòdkã,

w chtërny pòjawiają sã słowa cëzégò pòchòdzeniò. Z historii wiémë, że nie ùdało sã nas zgermanizowac, zrusyfikowac, le terò chãtno dôwómë sã zanglicyzowac. Jò z wësztòtzeniò jem magistrã angelszczi filologii, le jem czësto nerwës, czej czëjã anglicyzmë w naszì gòdce – że chtos mò „followersów” (ni mòzna rzec np. „lubòtników”?), że jidã robic wëwiòd w „green roomie” (a np. „za kùlisama” nie brzëmi lepì?), że w miesce bãdże wiòldzi „event” (a taczégò słowa jak „wëdarzenié” ju ni ma w słowarzac, wëparowało?). Lëdze, za czym tak gadac?

Czëła jem niedòwno taką reklamã:

– Hejka, tu Wasza nôlëpszò blogerka! Jaczé *newsy*? Móm dzysò na se nowi, *designerski outfit*, bò jesmë z mòjim mùlkã na bëlnym jestkù – wegańszim sushi z bëlënów i bële co, *hashtag* miãso je zlé! Wskakùjta na naszégò *insta*, gdzie żdaje na was *promka* na mòjégò *e-booka* ò trzech *hackach* na bëlné żëcë w wiòldzim miesce! Z restauracji jidzemë prosto na *plazing*, ju terò czekòjta na *streaming* z pieglëszcza, bãdzemë na *live*, *hashtag* mòrze *hashtag* piòsk! Wësëtomë wama nasze *love*, a wa nie zabòczta *zalajkòwac* negò *eventu*!

A matizernoga! To je jakò nowò gòdka w mediach! Kò lëdze brëkùją słowarza, bë zrozmiòc! Narobioné je fùl nëch internetowëch *coachów*, że gwësno nawetka jò jem ju taczim *džadersã*. Chto znajë słowò „džaders”? Wedle definicji je to człowiek, jaczi mò przestarzałé pòdzratczy...

Le przede wszëtczim jò jem człowiekã stądka. Jem z ti „prowincji” i jem z tegò bùsznò. Gòdóm „jo” i téz jem z tegò bùsznò. Cëszì mie, że czej robiã w ògrodze, tej sãsòd ju z daleka wòłò „Szczãsc Bòże” i mògã mù òdrzeknac „Bóg zapłac”. Jem sã tegò òdnãcëła, jak jem pòszła sztudërowac do Gduńska. Jednégò dnia mówia do robiącëch kòl ùlëcë „Szczãsc Bòże”, a òni leno głowë pòdnioslë i na mie dzywno zdrzelë, jak na jaczé zjawiszczë abò ùkòzkã. Tak jem sã doznała, że nawetka to prosté naszé „Szczãsc

Bòże” nie je wszãdze, że je prawie kòl mie i jem z tegò téz bùsznò. Dlò mie wòzné je pòczëcë, że jò jem stądka, westrzòd swòjich lëdzy, że ni mùszã ùdawac abò zgriwac jaką celebričkã, co sedzy miesąc za grańcã i terò gòdò „a jak to je pò waszémù?”.

Tu wszãdze wkòl sã nasze mòlë miasteczka a wse, w chtërnëch më sã wëchòwelë. Czãsto je czëc midzë lëdzama, że sã to „dzure”. Le jak z nich wëjézdziwómë, tej dlòcze tesknimë? I równak czãsto wròcómë. Nasze mòlë miescowòscë dôwają nama pòczëcë bezpiëkù. Jak to sã richtich gòdò – më sã wszëtcë znómë. Lëdze tu mają z nòtërë wbùdowóny jaczi „radar do wëkrëwaniò cëzëch”. Jak do nas przëjézdzò chtos nowi abò turista, tej zarò zdrzimë na niegò w wieszczim czë òsedlowim krómie (z tim zdrokã: jò cëbie jesz ni móm tu widzóné...) abò w kòscele wiémë, że taczì a taczì człowiek w taczì a taczì łówce na taczì a taczì mszë swiãti nigdë nie sedzòt, tak tej wiémë, że òn nie je stądka. Në, nie gadòjta, że je jinaczi!

A że czasama sã z nas niechtërny smiejã... Niech sã smiejã, na zdrowié! Niech mëszlã, że më jesmë sto lat nazòd, kò më nôlepi wiémë, jak je. Łoni gòsno bëło ò jednym òdcynkù pòlsczégò serialu. Nakrãcëlë, że më, Kaszëbi, mieszkómë w stòrëch chëczach jak w skansenie. Pò tim serialu dało to trzòsk na Kaszëbach i jedno młodé karno zrëchtowało kròtkã filmowã òdpòwiesc, w jaczim wëjasniło, że nasze pańszcë jizbë sã wiãkszë niżlë całë mieszkanië w Warszawie.

Sã lëdze, co jima wstid mieszkac z dalek òd wiãkszégò miasta. Sã lëdze, co nie znajã miescowòsców w swòjim òkòlim, ale rozmiejã nazwac kùrortë w Egipce. Nie wiedzą, jaczë òrtë zwierzãtów sã pòd òchronã w naszich lasach, ale na Facebookù mają òdjimk z dzëczima mòłpama. Nie próbòwelë nôlëpszich szmaków regionalny kùchni, le dlò nich nôrodnym jestkù je prawie kebab (terò ju prawie na kòzdim nòrcë), a na wilijnym stole stòwiają taczë kùchë jak snickers a shrek.

A më jesmë stądka. Mómë swòje zwëczy, z chtërnëch mòżemë bëc bùszny i swòjã gòdkã, z chtërny téż mòżemë bëc bùszny. To je nasza *supermòc*, jak to niechtërny nazëwają. I jak wiedno na kùnc – krótkò spiëwka. Jesz swòjich melodiów nie rozmiejã kòmpònowac, le tekst wiedno przinǳe do głowë. Niech wama mësl ze spiëwczy w głowach òstónie.

Chòc swiat je tak piãkny, nòlepi je doma.
Tu westrzód lëdzy, gdzie czëc naszã gòdkã.

Wanożëc tam, gdzie Remùs,
te stegnë tak bëlno znac.
Szczescò leno szëcac tu i nie òdchadac.
Gdzie lepi mie mdze?
Kò jò jem ù se.
Bùsznò z mòjich strón, bò jò jem stądka.

Adóm Hébel

Kwestiô przeżëcô

Wëjimk

I.
Òblekti w skórë zwierzãtów i stòré kòdrë jachtarze na zòczãtkù mëslëlë, że „bùm” czëtë òd stronë rzëczy to pòsobny grzëmòt. (...) Dopierze spłoszoné ptòchë krëzlëjącé nad grzëpã, za jakã rozlëwa sã strëga, ùswiãdnilë jich, że cos z trzòskã spadło na zemiã. (...)

Dawid òdeckł zarò pò ùpòdkù. Chùtkò zmianna wësokòscë zasztopa mù ùchò i sztërk pòzni czuł dokładno jistné szëmarzenié. Fliger nie dostòł za baro, ale nie chcòł zapùscëc. Nie wiedzòł téż, co bëło przëczënë awarie. Pilot òbrócył zwisającã głowã w lewò i ùdzrzòł rãdo plënącã wòdã i bùczy, chtërnëch kòrzenie sã w ni mòczëtë. Z drëdzi stronë widzòł brunã, przitkã grzëpã, téż òbroslã bùkama, stòrima kòrczama i pòwalonyma gajdama. Chiżim rëchã òdemkł klapã i pòczuł lëft sfùchtiony deszczã i namikłi pòchã strëpiãłëgò drzewa. Nigle wëszedł, wżãł biòłã briftaszã, òdemkł jã i dokładno òbezdrzòł, co i w jaczim stanie w ni je. Założił jã na remiã, a tej wëlòzył i òbeszedł maszinã. Òdemkł dwiërczi do westrzòdka kòfra i wëcygnął dwa rubzaczi. Przëzdrzòł sã w górã i głosno òddichnął. Jesz ròz pòmaklòł biòłã taszã, pò czim mòcnym rëchã zarzucił jã za biodro.
– Kò za tim jò tu przëjachòł – rzekł do se.
Zrobił czile kroków pòd górã, czej stùnce wëlazło zëza szarëch blónów i rzucëtò cénie na grëbé bùczy. Nòprzód ùczuł, a czej pòdniòł głowã, tej ùdzrzòł pòstacjã w szeroczi fùtrowi jace mierzącã w niëgò czims na òrt kùszë. Zrobił krok slòdë, tej ùczuł zwãk napinónëch łãków za swòjim krzëbtã. Z gãbë mierzącëgò w niëgò jachtarza zmerkòł, że ten bët nié mni zdzëwiony jak Dawid tim pòtkanim. Gestã pòkòzòł, że Dawid mò jic pòd górã.

Tubëtnicë kòzelë cëzyńcowi sadnac pòd bómã. Rozbitk widzòł pò skarniach młodszich jachtarzów, że ti mëst pierszi ròz widzelë kògòs z bùtna jich plemieniò. Całi czas równak pitòł samëgò se, jakùż je mòżlëwë, że w tim placu sã nalòzył chòc jeden żyw człowiek? Bëtò mù straszno zòł wzerac na te jich skórë òbwiãzywóné pòwrozama i primitiwnã broń robionã ze złomù. W kùncu nen z kwasnym òddechã wëcygnął pipã, zapòlił jã òd zòlãcy sã drzòdzdi trzimóny przez jednégò z jachtarzów i wcygòł dim, pò czim pùszcziwòł dòczkã, chtërna jak welón zakri-

wa na sztërczi jegò niewzrëszone wezdrzenié. W kùncu splënął i pòdeszedł do cëzégò.

– Skądka të jes?

Dawid ùczuł znóny so, ale nieùziwóny òd lat latecznëch jãzëk. Mùszòł òdemknąc w głowie rum, w jaczim pòchòwòł wiedzã z dównëch czasów.

– Z daleka – òdpowiedzòł enigmaticzno, ale widzacë, jak jegò przesłëchiwòcz nacygò sëro lëpë dodòł z rezygnacją:

– Z Chile. Bezpieczny klimat to je dobri plac na nowi zòczątk. Wa... nie wiéta ò nowim zòczątkù? Co wa tu robita?

– Më cebie pitómë – jachtòrz zdżibnął głowã i slëpcowòł spòd łëpa na sedzacégò cëzyńca.

– Dze jesz sã ùdało lëdzóm przeżëc?

– Kò tam, dze bët bùdowóny lepszi swiat. Ale wa tu jesta, tej cos mùszało nie wińc.

– Gadòj dali... – szorstczim głosã pòlëcył wòdca jachtarzów. Dopierze pò tim Dawid zmerkòł, że ju za wiele rzekł.

– Jò chcòł òbezdrec dzëczy kròj, a do tegò swòje stronë. Fliger mie sã rozbił przë wertykalnym lądowanim...

– Co tam kòl waju? Znajesz mòże Tëjfila Makòwsczégò z tëch tu strón? Bët taczi chtos na lësce do zamieszkanìò z wama? – Stòri z kwasnym òddechã bët cwiardi, chòc nie-nòtërny w tim swòjim makérowanim zlégò szandarë.

– Nas tam mieszkò dwasta tësacy, më sã wszëtcë nie znajemë. – Kùkòł na biòłą briftaszã leżącą nieluso pòd rubzakã.

– Jò bët kòl niegò w òchronie – niezajiscony tim, że Dawid nie znaje niżódnégò Makòwsczégò, jachtòrz zaczął historiã, pò czim zacygnął sã pipã. – Przë mie lëdze mają tak cos, że gòdają pròwdã, bò jakbë czëlë w gnòtach, że jò łganiò nie lëdóm, a jak czegò nie lëdóm, to piscã mògã to z głowë wëbic. Nawet jegò białka, hekza, co zdrza na nas jak na pòdlëdzy, nigdë mie nie kręcëła. Ten milionéra rôz przëszedł baro nerwës. W internece piselë ò jaczim pichù, co jidze nad zemiã. Gazëtnicë ùspòkòjiwelë, że to je piòsk ze Saharë i że to nawet pòtrzebne

klimatowi do czegòs. Ale ten kùrwi syn Tëjfil łazył jak z drzistã, w kùncu rzekł, że „bãdze mùszòł familiã do schronu dac i ždac, jaz przëjadã, pò tim jak skùńczã sëpac”. Jò nie wiedzòł, za czim òn mie to gòdòł i co to rich-tich miało znacžëc, ale jò wiedzòł jedno. Cos bëło lóz i to baro. Jò pòdeszedł, przëtożił pistòlã do skroni i rzekł: „zaprowadzë mòjã białkã, córkã i mie do tegò schronu” – starc pòczuł kroplã wòdë kapiącą na rãkã i wezdrzòł w górã. – Wiele mie rzekł ò tim, co sã dzało. I kògò sã ùdało, tegò më wzälë. Niejedny przeżëlë ten smiertelny piòsk, bò nié w kòždë përdëgónë òni gò sëpnälë. Tedë kòzëlë tima, co nie zdżinälë, wlezc do wëznaczonëch schronów, ale tam jima rzeklë, że jich òdkażã, a pò tim, co ze stëchùlków natrëskù na nich szło, niżòden ni mògł žiw wińc. Më retelë tëch, co sã dało.

Dawid przëtknął slëniã i spitòł:

– I co sã stało z tim Tëjfilã?

– Më co jaczis czas gò wëpùszciwelë, żebë sprawdzëc, czë przeżëje. Nie przeżił, pòzni szła jegò białka. Na kùncu syn, temù sã ùdało. Ale zwiornął, a pòzni më gò widzelë zeżartégò przez wòtëci. – Deszcz rozpòdòł sã na tëlì, że Aleks założył żubã ze zwierzãcëch fùtrów. – Tak czë jinak trëcëzna ju gò nie ùpitosza, tak më wëleżlë i sã òpòrządżëlë w tim nowim swiece. – Spòmalnił tempò swòji gòdëci stojącë i chùchającë kwasnym lëftã prosto w mùniã cëzyńca. – Jò nie jem czekawi, chto të jes, ale jak të jes tamstãdka, tedë të jes w tim ùkładze. Ò co wama szło? Docz wa chca wszëtczich wëbic?

– Kwëstiò przeżëcò – krótkò òdpowiedzòł Dawid, pò czim zrozmiòł, że tubëtnicë nie dadzą mù pòkù bez dokładniëszégò wëklarowaniò. – Më mùszëlë doprowadzëc do tegò, że na swiece òstòwò niecałi mëlìón lëdzy zëbróny w trzech wiòldżich òstrzòdkach. Jeden, nòwiksi je w Chile, w placu, dze klimat je nòbarzi sztabilny. Nòprzòd depòpùlacjò mia bëc pòmalnò i zakłòdajãcò zmiészënié dzetnoscë, ale czej wizer na zëgrze naji planëtë zaczął jic rëchli i wskazëwac malinkò czasu do

zagładę, tej uczali zrozumieć, że muszą zająć się też tima, chtërnym óstało cziledzesąt lat óstówianió wągłowégò szpùra. Szczestliwcowie trafilë...

– Chto to są szczestliwcowie? – Zapitòł młodi jachtòrz z włosama związónyma na szpëcu głowë, pòdchòdającë z maczetą.

– Dobróny geneticzno, ale téż pòdzielujący naje wòrtnotë...

– I bògati – przerwòł Aleks. – Jima zanòleżno òd stãpnia inicjacje wkrãcëlë rozmajité bòjeczczì, cobë jachelë w swój nowi, spaniali swiat i nie wëgòdelë sã nikòmù tak długò, jak długò chtos cos mógl z tim zrobic.

– Mie je straszno żòł, że tak sã stało...

– Aleks, rzëka wëlëwò, jò nie wiém, jak më przedzemë! – krzìknã jakòs białka. Chtos szarpnął Dawida, ten wëwrócył sã na kòlana, pò czim wstòł i zabròł swòje rzecze. Całò grëpa rëgnã w dół. Grëbé krople chilającégò deszczu rozmazywałë òbròz, wdzeratë sã do òczów i pãcatë ò włosë na ruchnach jachtarzów. Dało sã równak widzec, że rówizna wòdë je baro wësok i przedzenié pò balach mògło bëc baro niebezpieczné.

– Mùszimë dozdac! – zakòmandërowòł młodzónk z włosama związónyma na szpëcu głowë. W tim czasie zeza górë przez szëmarnenié deszczu grającégò na gãstëch, zelonëch lëstach przebito sã wëcë wòłków.

– Paralusz! – Dodòł młodi i pòdeszedł do balków.

– Róbert, òpasuj! – próbòwòł gò przëwòłac Aleks. Dërny jachtòrz włożił maczetã za rzem i na ùdziłbłëch kòlanach stòwiòł kroczi pò zaléwóny wòdą wiëchrzëznie drzewa. Nògle wedle rzëczy zerwòł sã wiater, a Róbert wëmachiwòł rãkama, cobë wrócëła mù równowòga. Zòs pòmalinkù wstòł i szedł dali.

– Òpasuj! – riknã białka w kruz włosach, jakò ùzdrza sztek drzewa rozchòdający sã na dwie gajdë sënący pò bùgrëjący wòdze w stronã kłòdcki. Młodzónk wëpùrgnął sã i wbijającë pòłce w mòkré drzewò próbòwòł nie dac sã wałóm. Czej gajda ze szwągã czidnãła w balczy, zahòknã sã ò nie, co z jedny stronë do

czësta òderwało jegò rãce òd wiërchzëznë, z drëdzi stronë dało mù mòznosc chwëcenió wietwie. Czile jachtarzów òstròżno kroczeło w stronã rzëczy nie wiedzącë, jak pòmòc kamratowi.

Dawid wëzwëskòł sztót, czej nicht sã nim nie zajimòł, òdemkł jeden z rubzaków i wëcygnął paczëtk. Pòdbiëgł do rzëczy cziledzesąt métrów w czerënkù, w chtërnym plëná wòda i pòcygnął pòwròzk w pakùnkù. Ten zamienił sã w pòntón. Nòglé roscenié mieszczącégò sã w rubzakù paczëtù zwrócëło bòczenié jachtarzów, jaczi zacczãlë wòłac i grozëc pòjmańcowi. Ten wsòdł w pòntón i pòdjachòł nim tak, cobë sã zatrzëmac ò wëstòwający kòrzëń. Trzimiącë gò wòłòł:

– Pùszczë sã! Jò ce złapiã!

Róbert sztót kalkùlowòł w mësłach, pò czim sã przëzegnòł i pùscył gajdã. Òbarchniałò wòda prowadzi gò, jakbë wëstrzëlonégò z pùszczówczy. Dawid òbrócył sã i ùgwësnił co do te, że pònton nie skrący i dali mdze òpiarti ò kòrzëń. Trzimiącë równowògã na zbòtdowóny wòdze przesënął sã na kòlizyjny pùntk i wëcygnął rãce. Róbert wczadzył w bòk pòntonu, czim wstrzãsnął całã jednostkã. Sztót pòzni bëł ju na pòkładze.

Chłopi zeszlë z pòntonu i ùzdrzelë ùstawionëch w rëdze jachtarzów stojącëch naprocëm karna głòdnëch wòłków.

– Aleks! Pistòla! – zakrzìknął pilot fligra. Stòri wzał broń i wëmierzil w jednegò z nich. Hùk patrónë wërzasł zwierzãta niepamiãtającë taczich trzòsków.

– Pòjta w pòntón, tak bãdze nòlepi sã przëprawic. – Zabédowòł cëzyńc.

II.

Pòsadzëlë gò na pòpãkónym betonie, chtëren przòdë bëł fùndamèntã bùdinkù. Bëł tak przemòkły, że sadniãcë na zëmny, szari wiëchrzëznie nie bëło niczim nieprzyjemnym.

– Co, sã zabëto docz to je? – z ùsmiechã rzekł Aleksowi, chtëren smùkòł pòłcã wiëchrzëznã pistòlë.

– Në, rzeczeże co, docz wa damita? – Dawid

nie dôwôł pòkù z próbama narzeszeniô łączbë z plemieniem.

– Jô wiém, do czegò je ta zabôwka – pò paùze òdpòwiedzôł Aleks nie zdrząc na rozmówcã.

– Jô wiém, do czegò je pistôla, àutôt, internet, telefón i fliger. Do kòntrowaniô lëdzy. Do absolutny władzë, pòdłãżeniô człowieka i zagrozeniô, że w kòzdi chwilë mòże òdpiąc kabél. Temù nasza grëpa ni mò nic z tëch rzeczy, chòc w tëch rëjnach, jaczich wa na pich nie przerobilë, jesz bë mógl nalezc niejednã rzecz, co nama mòże ùlżec w tim rozwarkù. – I tã mësliysz, że temù wa mdzeta lepszij? Pamiãtôj, że tã, jakno wòdca ti grëpë...

– Jô nie jem wòdca – przerwôł mù Aleks, jakbë nie chcôł czec taczégò ùpòkòrzeniô.

Na grëpie zarostl młodima bómama bëło jasno, nimò, że na całim niebie rozcygnionò bëła biôto-szarò sztora blónów, z jaczich bez ùstónkù chilôł deszcz. Dawid narzucił na głowã bluzã z rubzaka i zdrzôł donëchczôs leno w dól, na swòje przemòkté trekingowé bôtë i mech òbsëpóny brunyma jigłama. Pò aleksowëch słowach pòdniôł zdrok i ùdrzôł skrzëwionã mùniã rozmówcë wzërającégò za dawidowé plecë. Cëzyńc sã òbrócył i zdzëwił sã, czëj zòczył sedzącã na tówce pòd zawieszonã płòchtã białkã. Mia szerokã skarń, blond włosë, òblekô bëła w żòltawi abò pòzòtkli kléd, na szëji mia czerwóné pòcorë. Nie wzëra na Dawida jak na nowòpòznónégò człowieka, z chtërnym chce narzeszec, chòcbë negatiwné, relacje. Zdrza na niego sëchò i analitczno, jakbë bëł kòrtã, na chtërnym mùszi nalezc nôlepszã trasã.

– Wej, jô nawet nie wiém, czedë wë sã dose dlë... – zaczął speszony Dawid.

– I co tã ò tim mësliysz? – spita Aleksa, tak jakbë kòzdi wiedzôł, w jaczi sprawie zòrganizowelë zéńdzenié na szpëcu wizawë w westrzòdkù lasa.

– Òn nama pò pròwdze pòmógł. Ale téz pò pròwdze je jednym òd tëch mòrdarzów. – Rapòrtowôł chłop z kwasnym òddechã. Pò sztërkù dodôł: – Róbert, cebie bë ju mòże nie bëło, zebë nié òn.

Wëwòłony do òdpòwiedzë młodzónk rëchã głowë przerzucił kitã do tëtù, wëstãpił w stronã wòdcci i riknął:

– I nôwëzi bë mie nie bëto. Më zëjemë temù, że më taczim nie dôwelë wiarë. Tegò wa mie môta nauczóné. Terò më mómë pòzwòlëc temù czëmùs zëc i mòże jesz ròczëc nastãpnëch?

Dawid zdzibnął kòlana, bò ùznôł, że gòdanié z wëcygnionyma i skrzizowónyma nogama mògło bëc òdebróné jakno felënk ùwòżaniô. Òbrócył sã w stronã przëdniczczi spòlëznë: – Jô nie jem òdpòwiedzalny za demògraficzny reset.

– Za co? – dopitôł Róbert, na co Aleks gestã nakòzôł mù mòłczenié.

– Za doprowadzenié do depòpùlacje i wrócenie ekòsystemóm jich dzëczégò charakteru.

– Za wërzniãcë całégò swiata! – głos Róberta niôł sã pò bòrze.

– To je równak co jinégò... – protestowôł cëzyńc.

Strzód zéńdzonëch sedzała brutka z kruz włosama, jakò co sztërk pòcygała nosã. Dawid dól na to bòczenié i widzôł téz, że dzeusz próbujë sã wëpòwiedzec. Zdecydowôł gòdając czerowac sã téz w ji stronã z nôdzejã na to, że mdze jegò przëstojniczã.

– Më robilë to z wëszégò mùszu. Przë czym jô pòdsztrichnã, jô tegò nie robił, prosto tak wëszło, że jô sã nalôzł pò ti tam stronie, a wa... nã, planë co do waju bëłë jinë. I straszno mie je zòl, że tak wëszło.

Wszëtcë szcerowelë zdrok na swòjã przëdniczkã. Ta pòdwignã swòje szeroczë całò i pòdniôła rãkã pòkazywającë przëstëchiwónégò gòsca:

– Òn je òd tëch, co zrobilë globalny holokaüst. Do tegò nie rozmiëje prosto rzec, co sã stało, mò na to jaczë słowa, chtërne brzëmiã, jakbë nie szło ò zabijanié. Pewno òni wszëtcë sã tam tak ùczony i nicht nie rozmiëje jinaczi gadac. To je ùstny człowiek, òn sã ju jinaczi nie nauczi. Chcemë gò miec na swòji głowie?

– Ni mùszita, jô mògã sóm òpùścęc... – przewòł z zacësniätima z nerwów räkama Dawid.

– Jo, a pózni rzeczesz swòjim, dze naju mògã nalezc! – riknął Róbert.

– Docz jô bë miòł to robic? – tłómaczył sã cëzyńc.

– Pewno, że òn ni mòże wrócęc i prosto zapamiätac placu, dze naju pòtkòł. – Wtrąca sã brutka z kruz włosama. – Ale jezlë më gò zabijemë, to mdzemë jak òni.

– Hana, zabicé w òbronie to je równak co jinégò – pòucziwajäco, jak starszi brat, òszkalowòł jã Róbert.

Matka plemieniò sztót bùrowała zdrokã brutkã, w kùncu wësza na deszcz, pòdesza do dzeùsa i spita:

– A co më bë mielë zrobic? I czemu mò gò pòtkac kawel jinszi jak smierc?

– Pòmógł naszima. Nie je rzekłé, że sóm przëkòdòł räkã do wëbicò lëdzy.

– Ale przez niego mòzemë zdzinäc. – Dòł sã czëc głos starëszka.

– Dòjmë mù szansã, proszã ce, Marilo – Hana pòdniosła zdrok, jak jesz nigdë przed skarniä przëdniczci.

– Dòj mie chòc jeden argùment – ùczëta słowa wódcczi.

– Òn rzekł... òn rzekł, że mù je żòł.

Wszëtcë sã òbrócëlë w stronã Dawida. Przëdniczka pierszi rôz sã do niego òdezwa jak do człowika:

– Je ciebie żòł? Czëgò?

– Mie je żòł, że tak sã stało. Że cos w ti depòpùlacje nie wëszo i wa mùszita to wszëtkò przeżëwac, miast prosto... nie wie-dzec i nie jistniec. – Dawid ùsmiëchnął sã czësto szczerò i gròd zacësniätëch pisców òbijajäcëch jegò skarń béł dlò niego czësto niezrozmiatä òdpòwiescä na to szczerë, wëzbëtë złoslëwòscë wëznanië.

Dark Majkòwsczi

Kwasné gùrczi

W dzëlu òpiarté na pròwdzëwëch wëdarzeniach

Pòstacje:

Chłop

Białka

Karól – zäc Chłopa i Białcz

Basza – córka Chłopa i Białcz

Marta – wnëczka Chłopa i Białcz

Ksądz

Szandara

Scena I *Do jizbë wchòdajä chłop i białka.*

Bënë je Zäc. Chłop niese kòstkã z wekama.

Chłop: Niech bãdze pòchwòlony!

Karól: Na wieczy wieków. Jak tam droga?

Białka: Je to dalek, ale dzysò nie bëto lëchò.

Mało aùtòtów, fejn wiodro.

Pòdchòdzy do Zäca, scyskò gò i kùszkajä sã w skarnie.

Chłop: A Baszë ni ma?

Karól: Z Martä szła na szpacérä. Są ju wierä kòł jezora.

Białka: Fejn. Pùdzemë do nich. Wnëczka bãdze rôd.

Karól: *(smiejäcë sã)* A Wë jesz barzi.

Białka: *(tëz ze smiechã)*: To pròwda. Teskno mie za niä.

Chłop: *(kładze kòstkã na zemiã)*: Në to chcemë jic. Wezkòj te wecz. Jô zrobił dlò waju kwasné gùrczi. Z najégò ògrodu.

Karól: Bóg zaptäc. Lubiä gùrczi. Z nima kòzdë pòłnië je lepszë.

W tim czasie białka sznëkrëje za czims w kùchniowi szafie i równoczasno, stojäcë plecama do Zäca i Chłopa, gòdò przëkäsno:

Białka: Nibë lubisz, ale widzä, że tëch, co jô wama òstawiła miesäc temù, jesz ni mòta zjadłé.

Karól: Bò bëło jich wiele, ale wszëtkò spòtrzebùjemë. Nie jisce sã mëmkò.

Chłop: Mòje zjéta dorazu. Móm nalazé w internece fejn przepis. Z gòrzczecã!

Białka pò tëch słowach zarò sã òdwrócò i zadzëwionò pitò.

Białka: Z gòrzczecã? Mòsz të wszëtczich doma? Kò z gòrzczecã sã robi kòrniszonë. Nicht normalny nie dodòwò ji do kwasnëch.

Chłop: (rozgòrzony) Gównò wiész! Jes ze wsë i nigdë të nie wëjéżdzała i wcyg zëjesz w PRL-u. Swiat jidze wprzódk. Jak të bë przestała òbzerac tëreczczë seriale i pòczëtała cos ò swiece, to bës wiedza, że dzysò ju gòrzczecã sã dodòwò téz do kwasnëch gùrków.

Białka: Znajã sã na internece lepi jak të. Nalòzł jes jaczi głupi przepis i sã mądrzisz. W rzecë móm twójã gòrzczecã i nie mdzesz tak czegòs dòwòł mòji wnëczce i córce.

Chłop: Twoja córka... (zawiesył głos i sã pòprawił) Naja córka... je dosc rozëmnò, zëbë wiedzec, że nowë szmaczi ji nie zaskòdzą. I wié, że ni mùsi robic wszëtczégò jak ji mëmka i starka.

Karól: (nie wié, jak sã zachòwac. Je përzna zasromóny, ale próbùje spòkójno i z ùsmiëchã skùnczëc sztrid) Dòjta pòkù. Kò to leno gùrczi...

Białka: To nie są leno gùrczi. Òn wcyg mùsi mie pòniżac. Të doch sóm czuł, że òn mò mòjã familiã za nick. Że nibë jesmë zacopóny, a naje przepisë...

Chłop: (przeriwò ji i wrzeszczi) Bò jesta! Jak bë nié jò, to të bë z tëch swòjich pùstków nigdë nie wëszała i nosëta wòdã w szuńdach. A terò jesz mie pëskùjesz. Jò bë rzekł: „Biéj do gròpków”, ale doch nawetka do te sã nie nadòwòsz. Widzysz, Karól, co jò móm z tą białką? Gównò jé i gównò wié!

Karól: Nè co Wë gòdòce. Kò...

Białka: (dërzãcym głosã. Do chłopa) Taczë rzeczë mie wëtikòsz? A të jes lepsi? Całò wies sã wëszczërzała z waji familie. Më mielë bënòmni gbùrstwò. A wa? Za paròbka twój tatk robił. Biéda sã ù waju òkòcëta i miała fùl

młòdëch. Chcesz mie terò ùczëc ò gùrkach? Kò të za dzecka kwasnëch gùrków nawetka nie widzòł!

Chłop: (rozgòrzony kòpnął kòstkã z gùrkama i wrzasnął) Szvernót! Zarò cë ten wek na głupim łëpie rozbijã, to sã nauczisz, të pińdarińdo të jedna!

Schilò sã do kòstczi z wekama, ale Zãc gò łapie za remiona i gòdò òstro.

Karól: Dosc tegò. Przëszała wa tu na sztridë czë na gebùrstach wnëczci? Jidza do dzecy nad wòdã. Kąsk swiëżégò lëftu wama dobrze robi.

Białka i chłop wëchòdzą bez słowa. Zãc bierze w rãkã jeden wek, òbzërò gò z kòzdi stonë i gòdò sóm do se.

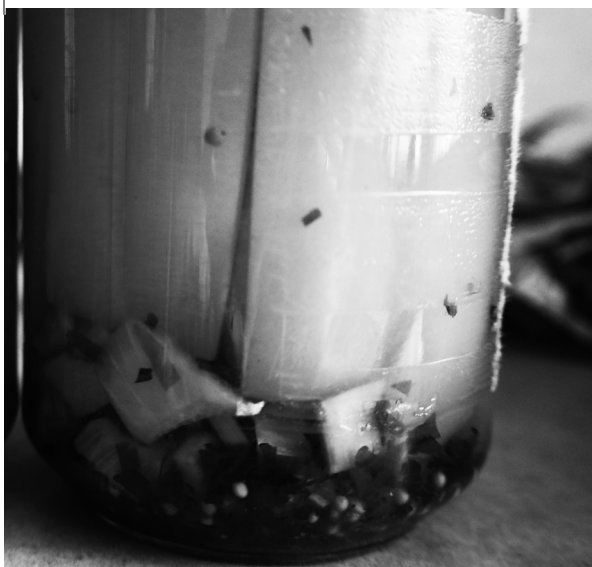
To pò pròwdze jidze sã pòzabijac ò taczë gównò?

Cziwò głowã i sã przekãсно ùsmiëwò.

Scena II

Karól sedzy na stółkù i czëtò spòrtowã gazetã. Zwòni telefon. Zdrzi na niégò i krãcy głowã, nie je gwës, czë òdebrac, ale kùreszce to robi.

Karól: Jo. Witóm. (Pòrã sekùnd slëchò bez słowa). Móm kòmpùter kòl se. Mògã pòdënc. A cëz sã stało? (Zòs slëchò). Ok. Sprawdźã ten link. (Slëchò) Mùszice mie dac chwilã. Ni móm gò zapùszczóné. Òdzwòniã za pòrã minut. (Wëłãcziwò telefon, òdkłòdò gò i zapùszczò laptop; gòdò sóm do se): Cëz ten mò za problem? Wierã zòs bãdze to ja-

czis mem z Kaczińszcim. Że lédze ni mają jiných sprów na głowie...

(wchôdô Basza)

Basza: A tã dërch w tim kómpùtrze! Mòsz ùrlop. Jes òbiacôł, że dôsz so pòkù z robòtą.

Karól: Tã zôs z pretensjama... To twój tat kôzôł mie co sprawdzëc.

Basza: Mój tat? A co òn òd ce chcôł?

Karól: Jak gò znóm, to nalôżł w nece cos, co wedle niego je smiészne, a pózni bãdã mùszôł ùdawac, że mie téz to bawi.

Basza: *(z ùsmiëwkã)* Taczi ju je. Na stòré lata gò nie zmienisz.

Karól: Ó! A to mie zaskôcił!

Basza pòdchòdzy chùtkò do laptopa.

Basza: *(zdzëwionô)* Co to za gùrczi?

Karól: Tat kôzôł mie to òbezdrzec. Jes z nim òstatno gòdała? Cos mù padło...

Przeriwô mù zwãk telefónu. Pòkazywô białce, chto zwòni, i òdbiérô. Pùszczô zwãk na głosnik.

Karól: *(do telefónu)* Jo.

Chłòp: I co? Widzôł jes? Widzysz? Widzysz? Jô miôł pròwdã.

Karól: Ale co? Tu są leno gùrczi...

Chłòp: Në, gùrczi. A co kôzã do nich dodac?

Karól: *(czëtôł)* Do weka wsadzëc dil, trzë zãbë czosnikù i përnã krzónu. Pózni dodac gùrczi... *(Mô coròz barzi zdzëwiony głos).*

Chłòp: I, i, i...

Karól: I co?

Chłòp: *(niecerplëwò)* Në czëtôj dali!

Karól: A na kùnc mòzna dosëpac gòrzczecã.

Chłòp: Nie gòdôł jô tegò!?! Mòzna! Ale czëtôj dali...

Karól: Wiele mésterów kùcharzeniô je dbë, że prawie gòrzczecã spròwiô, że gùrczi dostòwają wërazniész i lepszi szmaczi...

Chłòp: *(bùszno)* I co? Móm pròwdã? I chto dobët?

Zãc cziwô głowã i wëchòdô. Basza sòdô kòl laptopa i gòdô do telefónu.

Basza: Ó czim Wë, tatku, gòdòce? Z kògùm jesce dobëlë?

Chłòp: Z mëmka. Pózni cë pòwiém. Dze je Karól?

Basza: Mùszôł chùtkò wiříc. Co sã stało? Mòsz taczi głos, jakbës dobët w totka.

Chłòp: Bò to je baro wòzné. Mëmka nie wiedzała, że do kwasnëch gùrków mòzna dodac gòrzczecã.

Basza: I to je taczé wòzné? To ji pòwiédz, że taczé lubisz. Na gwës cë zrobi.

Chłòp: *(przekãsno)* Jak tã nie znòsz swòji mëmczì... Ale dzãka za wspiarcé. Jem rôd, że jes pò mòji starnie w ti biôtce.

Basza: W jaczi biôtce?

Chłòp: Pózni, pózni...

Sygnãł rozłãczonégò pòłãczeniô.

Basza: Karól! Karól!

Zãc wchòdzy z nadgrëzłim jabkã w rãce.

Karól: *(z kqsk złòslëwim ùsmiëwkã)* Jak tam gòdka z òjcã?

Basza: Co to bëło? Ó co mù jidze?

Karól: Kò to twój tat. Jô móm to wiedzec?

Basza: *(kqsk rozgòrzonô)* Jak bãdã mùszã zapëtac ciebie jesz rôz, to nie mdze co zbie-rac!

Karól: Dobra, dobra. Ju gòdóm, chòc tak do kùńca sóm nie wiém. Starkòwie sã pòsztridowelë na gebùrstachù Martë ò kwasnë gùrczi. Jô ò tim ju zabët, ale sama wiész, jaczi są twòji starszi. Doch òni mogã ò bële co sã pòzabijac.

Basza: Nie szkaluj na mòjã familiã. Twòja nie je wiele lepszô.

Karól: *(òstróžno)* Mòze i nie je, ale równak mój tat sã kùnc kùnców wiedno zgòdzy z mëmka. Bòji sã ji *(òbjimã Baszã i dodòwò*

ze smiechã). Jistno jak jô cebie.

Basza: Të i ten strach! (*zaczinô sã smiôc, a pò chwilë gôdô*) A pamiãtôsz, jak mój tatki grozył mëmce, że jã zabije za to, że pòczëczëta swòji sostrze 20 zł? Mëmka spała w drëdži jizbie, zamika dwiërze na noc, a w łózkù trzima pieprzowi gaz.

Karól: A mëmka nie je wiele lepszô. Kò dołała mù trëczëznë do wódczi i tatki bët na ùmercym. Mało co, a bë gò w ti bôlëcë ju nie ùretelë.

Basza: Chcała gò leno wëlëkarzëc z picô. I sã udało. Tatki dzysdnia nijak nie pije.

Karól: Jak të mdzesz cos do mie miała, to proszã – nie dawôj mie trëczëznë, le rzeknij prosto, co móm zrobic.

Basza: (*nôgle pòwôżnije i ùsmiech dzinie ji z gãbë*) Dobrze, że to gôdôsz. Tej biôj do pralczki, wëcygnij wszëtëczë òbleczenia i schòwôj do szafë. Dlôcze jô móm to wiedno robic?

Karól: Zôs zaczinôsz... Ni môsz tego robic. Òd te mómë dzecë. Dôwôsz jima taką pòjugã, że nick nie robiã. Dostôwają òd naju jestkù, òbleczenië i dosc tëli mitotë. Jak za to sã òdwdzãczą jaką robôtã, to wierã nie mdze złómanië prawa... Kò nie pùdã z tim do rzeczniaka prawa dziecka. (*Òdwrôcô sã w stronã dwiërzów i wrzeszczi*): Marta! Wòtôj sostrë i natëchstopach do mie!

(*Zwòni telefon Baszë*)

Basza: (*zdrzëcë na telefon*) Mëmka? Kò ò ti gòdzënie je „Grzëch Fatmagul” czë jak sã tam zwie ten terecczi serial.

(*Òdbiërô i włączô glosnik*) Jo, mëmkò?

Białka: (*placzlëwie*) Jô wiedno bëta dlô ce dobrô. Ùrodza ce, kôrmiła i òddała całë serce. A të... a të mie robisz taczë cos... Jesz bãdziesz plakac, jak mie zafelëje... (*głos ji sã lómie do czësta, płacze*)

Basza: (*wërzastim glosã*) Mëmkkò, co wë gòdôce! Cëz sã stało? Co jô zrobia? Ùspòkójce sã! Wiëce, że môce jiwë ze sercã. Sadnijce i glãbòk òddichôjce.

Białka: Jesz sã pitôsz, co sã stało? Stôwôsz pò stronie tegò stôrëgò gnojã procëm

mie! Kôzesz mie robic dlô niegò gùrczi z gòrzczëcã? To so wez tegò strëcha do chëczë i mù rób! (*placze histericzno. W ti chwilë do jizbë wchôdają trzë dzëwczãta*).

Marta: Mëmkkò, czëmù starka płacze? Co sã dzeje?

Basza: Nie wiëm, Marta. Nick nie rozmiejã. (*Marta pòdchôdô do telefonu i gôdô trosklëwie*)

Marta: Starkò, co sã stało?

Białka: Płacã, dzeckò, bô wszëtëcë sã procëm mie. Nawetka twòja mëmka.

Marta: Ale jak to? Mòja mëmka was nie lubi?

Białka: Nicht mie nie lubi!

Marta: Kò, starkò, jô was kòchóm.

Białka: Wiëm, dzeckò, mòje wnëczczki mie kòchają. Môsz pròwdã. To dlô waju mùszã žëc i wama pòmagac (*ji głos stôwô sã spòkójniësz*).

Marta: Niczim sã nie jisce, starkò. Nie płacze ju wicy, proszã...

Białka: Dobrze, dzeckò. Ju nie bãdã. (*Smòrkô. Pò chwilë gôdô*). A co ù waju je czëc?

Marta: Më prawie jedlë pòtnié. Tatki zrobił bülwë, a do te jaczis egzotyczny zós na kòkòsowim mlëczkù. Jak przëjedzece, to pòproszã, żebë zrobił to znòwù. Rewelacjô!

Białka: (*ju czësto spòkójno*): Za pòrã dni bãdã kòl ce, to chãtno pòszmakóm.

Marta: A jesz do te jëmë gùrczi, jaczë jestã przëwiozlë na mój gebùrstach. Jô nigdë nie jadła lepszych. Fejn ùdba z tą gòrzczëcã...

(*zwãk rozłączaniô telefonu*)

Scena III

Żdalniô w szpëtalu. Chłop sedzy na stółkù i pije sznaps prosto z bùdlë. Czile métrów òd niegò sedzy Basza z pòchilonã głowã. Zakriwô twòrz rãkama.

Chłop (*gôdô glosno, ale jakbë do se*): Żôl mie ti białczki... Zabije jã kùreszce ta nôpiartosc.

Basza (*zapłakónô wrzeszczi*): To Wë jã zabijece! Jak môtë dzeckò! Jesce ni mòglë òdpùscëc z tą gównianã gòrzczëcã?

Chłop: Jes za mlòdô, żebë to zrozmiôc, ale jô

ni mógł. Kò jinaczi òna bë mie wlazła na feb...

Basza: A terò wleze do zarkù! Jes ze se ròd, mòrdarzu!

Chłop: Ópasùj, co gòdòsz! I nie próbuj mie òbwiniac. Të téz mie przëznała pròwdã i wspiarała w tim sztridze. Jes tedë tak samò winnò... Mëmka baro przeżëła twòje słowa.

Basza: Jò ce w niczim nie wspiarała. Wëbij so to kùreszcze z głowë.

Chłop: Rozmiejã, że chcesz sã ùsprawiedliwac, ale mëszlã, że jak mëmka pòlika te dwie gòrzcze pëlów, to mëslała ò twòji zdradze.

Basza (*wstòwò, pòdchòdò do chłopa i wrzeszczi*): To nie bëła zdrada, jò nie wiedzała, że wa mòta ten głupi sztrid i rzekła jedno niedowinné zdanié. A mëmka żràcë te pëlë mëslała ò Was – ò chłopie, jaczi ni miòł do ni niżòdnégò ùwòzaniò. Jaczi rozmiòł ò bële piòrd, ò bële gòwno, robic trzòsk i pòrëszëc całi swiat. Jaczi mò tak wiòldzé ego, że nigdë nie przëznò, że ni mò pròwdë...

Chłop (*spòkòjno*): To òna tegò nigdë nie rozmia. Òna nie pòtrafi gadac, chce blòs nauczac i pòkazëwac mie, że je mądrëszò, że je z lepsi familie, że nie jem ji wòrt. Żebë dobëc nade mnã, je w sztãdze nawetka sã zabic. Czedë widzała, że nie sygnie ji racjonalnëch argùmentów, to zeżarła te pële... Jakbë ùznała, że kwasné gùrczi z gòrzcëcã sã lepszé, ti tragedie bë nie bëto.

Basza: Jes nienormalny! W rzëc so wsadzë te gùrczi. Mòsz nima wëmãczone wszëtczich wkòł – jak òbarchniałi jezdzył jes pò wsë i wpichòł je lëdzóm do gãbë. Wstid mie bëto słëchac, że mój tatk łazy pò bùdach i pitò szòltësa, probòszcza, direktora ò szmakã gùrków.

Chłop: A co je nienormalnégò w dówanim lëdzóm szmaczków? I nikòmù jò nick nie wmùszòł. To mëmka wcyskała swòjim drëszkóm te bëlejaczë gùrczi bez gòrzcëcë... (*wërazno sã rozgòrził. Pò chwilë rzekł ze zgardq*) Głupò szlora!

Basza bije gò w gãbã i z płacã wëchòdzy. Chłop spòkòjno dopijò sznaps z bùdlë.

Scena IV

Szpëtòł. Białka lezi na łòzkù z kroplówkã. Kòl ni sedzy ksądz w kòmżë i ze stułq. Słëchò szeptów białczy, jakò na kùnc gòdò glosno:

Białka: Wicy grzëchów nie pamiatòm. Za wszëtczé móm żòł i chcã sã pòprawic.

Ksądz: Twòje grzëchë nie sã nibë cãzczë. To mòté sprawë, ale mùszisz sã pilowac, żebë nie wërosło z nich nick wikszëgò. To je tak, jak gòdòł Jezës: zòrno gòrzcëcë je nòmniëszë ze wszëtczich semionów, ale czej wërosce, stanie sã drzewã i wnenczas...

Białka: (*òstro przëriwò ksãdzu*) To òn Was tu przëstòł? Nawetka w taczi chwilë mãczy mie tą gòrzcëcã?!

Ksądz: (*zadzëwòwóny*): Chto mie przëstòł? Co Wë gòdòce?

Białka: Mój chłop! Dobrze wiëce, ò co jidze! Zabieròj swòjã rzëc z mòjégò łòzka i prëcz!

Ksądz: Co Wë... Ale co? Dlòcze?

Białka: Prëcz. Niech wama wszëtczim te gùrczi wińdã bòkã! (*zaczinò płakac. Ksądz nick nie rozmiejacë wëchòdzy. Za sztòł wchòdzy Basza*).

Basza: (*cëchò*) Mëmko? Jak sã czëjeje?

Białka: A të co? Mòsz ju zrobioné temù dządowi jegò gùrczi?

Basza: (*rozgòrzonò*) Dosc tegò! Jesta głupi jak sla! I të, i òn! Jò przëszła pògadac z chòrà mëmkã, a nie sã włączac w waje chòré sztridë.

Białka: Të mògła ò tim pòmëslec rëchli. Terò ju stojisz pò jegò stronie. *Basza wëchòdò i trzòskò?;* k102, ò dwierzama.

Białka: (*glosno do se*) Mãczy sã człowiek całë żëcë, nocama nie spi, zabiwò ò swòji karierze, a na stòré lata dostòwò takã òdpłatã. *Klepanié na dwierzë. Wchòdzy Marta.*

Marta: Starkò, co sã stało? Stark gòdò, że Wë sã chcelë zabic. To pròwda?

Białka: Nié, Marteczkò. Jò sã lëchò czëta i wãła pòrã pëlów za wiele. Ale nie jiscë sã. Nick starce nie bådze. Witro mdã zdrów.

Marta: To czëmù mëmka wëbiegła òd Was z płacã?

Białka: Jiscy sã ò mie. Kòchò mie.

Scena V

W żdalni sedzą Basza i Chłop.

Basza: (*zapatkónô*) Jô mëslała, że to Wë jescce zdrzódłã ti tragedii, ale terô widzã, że jesta siebie wôrt.

Chłop: Në jesmë. Kò jesmë żeniałi 40 lat.

Basza: Rozéńdzeta są?

Chłop: (*mòcno zadzëwòwóny*) Më? Dlôcze tak mëslisz?

Basza: Mòże dlôte, że wa òd dôwna ni môta do se rzekłé jednégò dobrégò słowa, a mëmka miała Was tak doc, że próbowała są zabic. To mało?!

Chłop: Eee, dzeckò... Mało wiesz ò zëcym. Mòsz dzywnégò chłopa, jaczi pòzwòłò cë na baro wiele, i nie rozmieje jak chłop stanąc w òbronie prôwdë i wôrtnotów. Ale w normalnëch familiach tak nie je...

Basza: Prôwdë i wôrtnotów? Gòrzcżëca w gùrkach to dlô ce je wôrtnota? Prôwdã òbjawionô?

Chłop: Wiész, że nié ò to jidze. To leno symbol – jak jô bë ji dół dobëc w ti môłi sprawie, to bë bëł stracënk hònoru. Naji swiat bë stanął na głowie...

Basza: A terô na czym nibë stoi? Wedle mie na dupie!

Chłop: Nie bãdzë wùlgarnô.

Chwilã nicht nick nie gòdô. Damienié przerwô Basza.

Basza: (*cëchò*) Rozéńdzta są.... Proszã. Czëjã, że jinaczi to są skùnczi tragediã.

Chłop: Ni mògã. Kòchóm jã. Nie zrozumiesz tegò, ale më są kòchómë.

Wchòdô Karól.

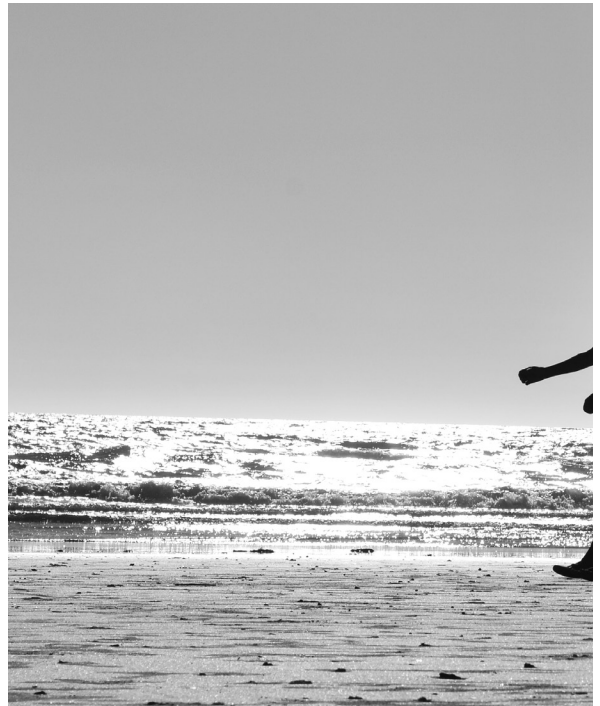
Karól: Co z mëmkã?

Basza: Z całã wszëtkò graje, ale z głową je baro lëchò...

Karól: Ale dlôcz? To pò tëch pëlach?

Basza: (*ze smiëchã*): Nié, nié. Ale wcyg gòdò leno ò gùrkach z gòrzcżëcã. Ni mògã są z nią dogadac. Terô je kòl ni Marta. Òstawi jich.

Karól: Në jo, stòri lëdze jak dziecë. Niech so pògòdajã.

Scena VI

Basza i Karól sedzą kòl stołu. Na stole, na biòłim tòflòkù leżą òliwczì, czeliszczì z winã, swiëce.

Basza: Kùreszce sami. Wszëtczëgò bëlnégò z leznoscë roczëznë zdënkù.

Karól: I dlô ce, mùlkù. Trzënòsce lat razã. Ale to chùtkò zminãło. I wcyg są kòchómë.

Basza: (*z ùsmiëchã*) Czekawé jak długò?

Karól: Pòkad nie zrobiã gùrków z gòrzcżëcã. *Smiejã są gòsno. Przerwô jima zwãka telefónu Baszë.*

Karól: Chto to zwòni w taczi chwilë? Nie òdbierôj.

Basza: Mùszã. To Marta.

Òdbierô i włączô gòsnik.

Marta: (*nerwòwim gòsã*) Mëmko. Starkòwie są sztridëjã. Bòjã są.

Basza: Në co të, Marta. Kò òni wiedno są sztridëjã.

Marta: Ale nié tak. Starka zbiła w sklepie wszëtczë weczy i płacze, a stark przeklinô i wrzeszczi, że jã zabije. Jô są zamkła w jizbie.

Bòjã sã, mèmko... (zaczinô cëchò płakac)

Basza: Nie płacz, dzeckò. Zarò sã ùspòkòjã.
W ti chwilë je czëc w telefonie głosny trzòsk, jakbë wëbùch.

Basza: (wërzastò) Co sã stało? Marta! Co sã stało?

Marta: Nie wiém. Jidã sprawdzëc.

Karól: Òni sã nienormalny! Ni mòzna z nima òstawic dzecka.

Basza: Marta! Marta!

Karól: (pòdchòdzy do Baszë i wrzeszczi do telefonu): Córeczkò!

Dzeckò zaczinô wrzeszczec.

Basza: Marta! Co je lóz?

Marta: Nie wiém. Stark lezi na zemi całi òkrwawiony, a wkòł je fùł szkła. Chëba stfëkto sã òkno.

Karól: Òddichò?

Marta: Jo. Głosno jãczy.

Karól: Zwòniã na 112.

Wëcygò swój telefon i wëchòdzy. W tim czasie Basza gòdò:

Basza: A co ze starkã? Widzysz jã?

Marta: Nié. Mòze je w sklepie.

Basza: Dòsz radã sprawdzëc?

Marta: Jò. Pùdã.

Zwãk rozłqczaniò spartãczeniò.

Scena VII. Zakùnczenié

Jizba przestëchaniów.

Szandara: Je to pròwda, że Wë zbilë wszët-czé wëczy w sklepie?

Białka: (dzyrzko) Jo.

Szandara: Je to pròwda, że Wë grozëlë swòjémù chłopù śmiercã?

Białka: Jo.

Szandara: To bëto blòs gòdanié, czë pò pròwdze Wë chcelë to zrobic?

Białka: W tamti chwilë jo.

Szandara: Jescë wëszmërgnãlë przez òkno jegò laptopa?

Białka: Jo.

Szandara: Wiëce, że òdłómci rutë majã gò cãzkò pòrenioné?

Białka: Jo.

Szandara: Jesce mù ùdzelëlë pierszi pòmòcë?

Białka: Nié.

Szandara: Je pròwdã, że przëczënë zdarzeniò bëlë gùrczi z gòrczczëcã?

Białka: Jo.

Szandara: Czëjece zòl?

Białka: Nié.

Szandara: Chcece cos dodac?

Białka: (ze smiëchã) Móm do Was le jednã prosbã. Pòszmakòjce mòjich gùrków i pòwiëdzce, czë jima czegò felò.

Szandara: (cziwò głowq) Ni mòzeta dac so pòkù z tima gùrkama? Jò próbòwòt gadac z waszim chłopã. Nick mie nie rzekł, leno wcyg pòwtòrzòt: „Pòszmakòj mòje gùrczi”.

Białka: (bùszno) Jak jò gò kòchóm. Òn wié, co to je hònór i bùcha. Nié jak wa, młodi...
Szandara zatómóny cziwie głowq, bierze papiorë ze stołu. Wëchòdzącë gòdò głosno do se:

Szandara: Jesta wa siebie wòrt.

Kùńc

Justina Pranszke

Książka bez òbrôzków

Mądrosc wszëtzcich lëdzy na swiece bierze sã z ksążków. W dôwnëch czasach ksążczy bëłë pisóné i zdobioné rãczno – dérowało to baro wiele czasu i temù téz nie bëło jich tak wiele jak terôzka. Ksążczy mielë blós nòbògatszi lëdze, dzys mòże je miec kòzdi. Kùpic je jidze wnet wszãdze. Niejedne są grëbszé, jiné cenczé, malinczé i wiòldzé. Wiele z nich mô fùl òbrôzków. Czë chtos równak zastanòwiòł sã, skądkaż wżãtë sã ksążczy bez òbrôzków?

Baro dôwno temù, westrzód gãstégò lasu, mieszka familiò Sowów. TatK Sowa bët nòmądrészã sowã w nym lese i to dzãka niemù pòwstało wtenczas tak wiele ksążków. (Tata Sowa miòł swòjã firmã, chtërna jakò jedinò w tamtim czasie w całim òkòlim zajima sã jich twòrzeniem). W jegò firmie robiłë jiné sowë: nòmądrészé z tëch nòmądrészich, chtërne nòùkã pòbiërałë ù samégò profesora Jignacégò Ùczalégò – znónégò wtenczas, wszechwiedzãcégò szkólnégò. Dzãka niemù wiele sowów stało sã baro mądri-ma zwierzãtama. Mòże temù są òne dzys ùznóné za symbòl mądroscë? Tata Sowa i Mëma Sowa mielë téz troje sztëk dzeczy – trzë dzëwczãtka – malinczé sowë. Jedna mòtò sowa bëła równak czësto jinò jak reszta. Nie lubia czëtac, ùczëc sã i ògłowò nie lubiła ksążków. Mòtò sowa bëła za to spòsobnã malarkã. Całima dniama zajãtò bëła swòjima farbama a krédkama. Drëdzé mòtë sowë miałë w swòji jizbie całã kòlekcjã ksążków. Bëtë rôd, czedë Tata przënòszòł jima nowé ksążeczczci. Wszëtczë bëłë farwné

i cekawé. Wiedno je tej òbktòdałë, a pò przëczëtanim delikatno òdkłòdałë na pòlëcë. Czëj przëszedł czas Lesnëch Swiãt, Tata i Mëma Sowa rozmiszlełë nad darënkama dlò swòjich dzòtków – wiedzelë równak, że nòmłodszi sownie ni ma co wicy darowac ksążków, bò i tak sã z nich nie ùceszi. Kùpilë tej ù swòji sąsòdczi Wieszczòwczci nowé krédczci i kòrtczci do cëchòwaniò. Starszim córeczkóm, pòdarowelë nowé ksążeczczci, bëłë òne jesz piãkniészé jak wiedno. Jich òbktòdka swiëca farwno w cemnocë, a zapisóné bënë lëtrë skrzëtë strzëbrnym widã.

Mòtë zwierzãtka wierzã, że darënczi, jaczë nalòzajã w swòjich chëczach w Lesné Swiãta, przënòszò jima Wietewkòwi Król – nie wiedzã równak, że nen Wietewkòwi Król roz-dòwò blós wietewczci zwierzãtóm, chtërne są „përnã” niegrzeczny. Czëj młodszo mòtò sówka ùzdrzała, że dosta krédczci, baro sã cësza. Nie spòdza sã równak, że dostónie téz wietewkã.

– A cëz tu robi ta wietewka? Mùszã zazrzec, czë sostrë téz jã dostałë!

Czëj dozdrza, że kòl starszich sostrów ni ma wietewków, zezłosca sã tak mòcno, że pòrisowa i pòdzarła jima nowé ksążczy. W tim samim czasie z ksążczy wëdobët sã dim, nasta cemnosc, a czëj mòtò sowa zapòla wid, na placu zniszczony ksążczy leza krédka – krédka, chtërna ju nick ni mògła nacéchòwac...

– Biòtò krédka?! Nigdë rëchli taczi jò nie wida... Òna doch nick nie malëje! – gòda do se zadzëwòwónò mòtò sowa, chtërna òd razu zacã malowac krédkã na papiòrze.

Do dzysô dzecë nie lëdają biôłi krëdcki, bo nie je òna tak farwnô i piãknô jak ji drëszczy i nijak nie je pòtrëbnô do malowaniô na biôłi kòrtce. Skądka tej bierzã sã te krëdcki dzys wëstrzód dzecy? Z kòzdi ksążczy, chtërna je zniszczonô: pòdzartô abò pòrisowónô, czej je szmërgnionô w nòrt, wëdobiwô sã biôłô krëdka, chtërna mô òzdabiac jednã nowã ksążkã, a że je biôłô, temù ni ma widzëc òbròzkwów. Pò taczim òzdobienim krëdka chòwie sã wëstrzód jinëch farwnëch krëd-

ków, chtërne dzòtcki nalòżają dzys w swòjich piòrnikach. Mòłô sówka zrozmia swój błãd i òd tegò czasu bëła grzecznonô, bò nie chca ju wicy biòłëch krëdków, a téz doch i ksążczy sã cekawszë, czedë mają farwnë òbròzcki. Czim wiãcy dzecy niszczi ksążczy, tim wiãcy je ksążkwów bez òbròzkwów. Jeżlë chcemë, żebë bëłë, farwnë mùszimë ò nie dbac. Jeżlë ùzdrzisz dzes biòłã krëdkã, zazdrzë, czë ni ma wkół ce ksążczy, ò jakã mùszisz zadbac.

